

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป
(เผยแพร่ใน <http://www.philospedia.net>)

หัวหน้าโครงการ

ดร. พุฒิวิทย์ บุญนาค

ที่ปรึกษาโครงการ

ดร. มารค ตามไท

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป เป็นส่วนหนึ่งของ
โครงการ "ปรัชญาสู่สังคมไทย"
ภายใต้ ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป

(เผยแพร่ใน <http://www.philospedia.net>)

หัวหน้าโครงการ

ดร. พุฒิวิทย์ บุณนาค

ที่ปรึกษาโครงการ

ดร. มารค ตามไท

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป เป็นส่วนหนึ่งของ

โครงการ “ปรัชญาสู่สังคมไทย”

ภายใต้ ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนำ

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของโครงการ **ปรัชญาสู่สังคมไทย** ภายใต้ **ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย** ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โครงการ **ปรัชญาสู่สังคมไทย** มีสองกิจกรรม ได้แก่

1. **เรียบเรียงสารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป**
2. **แปลบทความทางปรัชญาเกี่ยวกับประชาธิปไตยจำนวน 10 บทความ รวมเป็นเล่มพร้อมบทบรรณาธิการ โดยใช้ชื่อว่า "ปรัชญากับอนาคตของประชาธิปไตย" ผศ.อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย เป็นบรรณาธิการ และ ภัคดี วีระภาสพงษ์ เป็นบรรณาธิการภาษา**

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป เกิดขึ้นจากความประสงค์ให้วงวิชาการด้านปรัชญาในสังคมไทย มีแหล่งอ้างอิงในลักษณะสารานุกรมภาษาไทย ที่มีเนื้อหาหลักซึ่งขึ้นและทันสมัยขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา ในขณะเดียวกัน ก็ประสงค์จะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจด้านปรัชญาสู่บุคคลที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงปรัชญาด้วย ด้วยเหตุนี้ กลุ่มบุคคลที่โครงการวางเป้าหมายให้ได้รับประโยชน์จากสารานุกรมนี้มากที่สุด จึงได้แก่ นิสิตนักศึกษาทั้งที่เรียนปรัชญาเป็นวิชาเอก และที่เรียนวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการความกระจ่างเกี่ยวกับมโนทัศน์หรือประเด็นถกเถียงทางปรัชญา

เนื่องจากคณะทำงานส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการด้านปรัชญารุ่นใหม่ ทำให้โครงการตัดสินใจที่จะใช้วิธีเรียบเรียงสารานุกรมในแต่ละหัวข้อขึ้นจากงานอ้างอิงทางปรัชญาที่มีคุณภาพชิ้นอื่นที่มีอยู่ (เกือบทั้งหมดเป็นภาษาอังกฤษ) โดยแบ่งให้แต่ละหัวข้อมีผู้รับผิดชอบเรียบเรียงหนึ่งคน พร้อมทั้งมีคณะผู้อ่านตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านปรัชญาและสมาชิกอื่นในคณะทำงานเอง ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องทางวิชาการและเพื่อให้สำนวนภาษาที่ใช้จะได้ไม่ยากจนเกินไป อย่างไรก็ตาม แต่ละหัวข้อก็ยังคงมีความละเอียดลึกซึ้ง มีขนาดสั้นยาว อ่านยากหรืออ่านง่ายแตกต่างกันอยู่บ้าง ตามปัจจัยที่มีอยู่แตกต่างกันของแต่ละหัวข้อ ไม่ว่าจะเป็นความถนัดคุ้นชินที่ผู้เรียบเรียงมีต่อหัวข้อที่รับผิดชอบ จำนวนและความยากง่ายของเอกสารอ้างอิงที่เลือกมาใช้ ตลอดจนความยากง่ายซับซ้อนของมโนทัศน์หรือประเด็นถกเถียงในหัวข้อนั้นเอง

โครงการปรัชญาสู่สังคมไทย หวังว่าสารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป จะมีส่วนสนับสนุนความก้าวหน้าทางด้านวิชาการของผู้ใช้สารานุกรม รวมถึงเป็นอีกแรงหนึ่งในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสาขาวิชา ตลอดจนมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการนำเอาข้อคิดเชิงปรัชญาไปใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสร้างสรรค์ต่อไป

พุฒิวิทย์ บุณนาค
หัวหน้าโครงการ "ปรัชญาสู่สังคมไทย"

สารบัญ (เรียงตามลำดับอักษรไทย)

- 1.) กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ / อันตริวิทยา
- 2.) ก่อนประสบการณ์ - หลังประสบการณ์
- 3.) การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า
- 4.) การเดินทางข้ามเวลา
- 5.) การเป็นสาเหตุ
- 6.) การให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อ
- 7.) ความรู้
- 8.) ความเป็นผู้กำหนดตนเอง
- 9.) ความเสมอภาค
- 10.) จริยศาสตร์คุณธรรม
- 11.) จริยศาสตร์เชิงหน้าที่
- 12.) ญาณวิทยาศาสนา
- 13.) ตรัสรู้ / โพธิญาณ
- 14.) ปฏิทรรศน์ของซีโน
- 15.) ปรัชญาประวัติศาสตร์
- 16.) ปรัชญาสำนักขงจื้อ
- 17.) ปรัชญาสำนักเต๋า
- 18.) ปรัชญาอินเดีย
- 19.) ปรัชญาเทคโนโลยี
- 20.) ประชาธิปไตย
- 21.) ปรัชญาการณวิทยา
- 22.) ปัญหาความชั่วร้าย
- 23.) พุทธปรัชญาเซ็น
- 24.) ศาสนากับจริยธรรม
- 25.) สิทธิ
- 26.) เหตุผลนิยม - ประสบการณ์นิยม
- 27.) อภิจริยศาสตร์
- 28.) อเทวนิยม
- 29.) อัจฉตติกญาณนิยมเชิงจริยศาสตร์
- 30.) อัตถิภาวนิยม
- 31.) อัตนิยมและปรารถนาม
- 32.) เฮอริเมนูติกส์

 ค้นหา

กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ / อันติวิทยา Consequentialism / Teleology

1. บทนำ
 2. การแบ่งกลุ่มทฤษฎีหน้าที่
 3. ปัจจัยในการแยกประเภททฤษฎีหน้าที่ใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ"
 4. ประเด็นตอบโต้ระหว่าง "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" และ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ"
 5. เหตุผลสนับสนุนและคัดค้าน
- เรียบเรียงจาก
เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม
คำที่เกี่ยวข้อง

1. บทนำ

จริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน (normative ethics) มีเป้าหมายสูงสุดในการให้คำตอบว่า "อะไรควรหรือไม่ควร" โดยมีคำถามสำคัญ 2 ประการ คำถามข้อแรกคือ "เราควรดำเนินชีวิตอย่างไร" (ทั้งนี้ คำถามนี้อาจตั้งต่างกันไปได้ เช่น บ้างก็ถามว่าจะอะไรคือชีวิตที่ดี หรือไม่ก็ถามว่าจะอะไรควรเป็นเป้าหมายของชีวิต) และคำถามข้อที่สองคือ "เราควรทำอะไร" หรือ "อะไรคือการกระทำที่ถูกต้อง" บางครั้งจะแบ่งคำถามสองข้อนี้ด้วยคุณศัพท์ที่ใช้ประเมินค่าทางจริยธรรมง่ายๆ นั่นคือ คำถามแรกเป็นคำถามเกี่ยวกับ "ดีเลว" (good/bad) และ คำถามที่สองเป็นคำถามเกี่ยวกับ "ถูกผิด" (right/wrong) นอกจากนี้ บางครั้งพบว่า จะเรียกทฤษฎีจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐานที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ "ดีเลว" ว่า "ทฤษฎีคุณค่า" (theory of value) และเรียกทฤษฎีที่เสนอเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ "ถูกผิด" ว่า "ทฤษฎีหน้าที่" (theory of obligation/ theory of duty)

คำว่า "ทฤษฎีคุณค่า" นั้น อาจทำให้สับสนได้ เนื่องจากทั้ง "ถูกผิด" และ "ดีเลว" ต่างก็เรียกกันว่าเป็นคุณค่า ดังนั้น เมื่อพบคำว่า "ทฤษฎีคุณค่า" นี้ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทคำถามข้างต้นเป็นสำคัญ นั่นคือ ต้องตระหนักว่าเป็นการกล่าวถึงคุณค่า "ดีเลว" เท่านั้น ทั้งนี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับทฤษฎีคุณค่า อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาต่อไป กล่าวคือ เป้าหมายที่สำคัญของทฤษฎีคุณค่าคือการแสวงหา "คุณค่าในตัวเอง" (intrinsic value) อันได้แก่สิ่งที่มีคุณค่าเนื่องจากสามารถเป็นเครื่องมือ (means) ไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่นๆ หากแต่เป็นสิ่งที่เป็เป้าหมาย (end) ในตนเอง หากจะกล่าวให้เข้าใจง่าย สิ่งที่มีคุณค่าในตนเองคือสิ่งที่ผู้แสวงหาไม่ต้องตั้งคำถามกับตนเองว่าจะแสวงหาสิ่งนี้เพื่อให้ได้สิ่งใดต่อไป ตัวอย่างเช่น เราสามารถถามได้ว่าเราจะแสวงหากระดาษที่เรียกว่า "ธนบัตร" ไปเพื่อสิ่งใด แต่เราไม่อาจถามได้ว่าเราจะมีสุขภาพดีไปเพื่อสิ่งใด หากมองอีกมุมหนึ่ง ธนบัตรอาจหมดค่าได้เมื่อไม่สามารถนำไปจับจ่ายสินค้า แต่สุขภาพดีจะมีค่าเสมอไป ในกรณีนี้ ธนบัตรคือสิ่งที่มีคุณค่าภายนอก (extrinsic value) ขณะที่สุขภาพดีคือสิ่งที่มีคุณค่าภายใน

ทั้งนี้ ที่กล่าวว่าเป็ตัวอย่างเพื่อความเข้าใจเบื้องต้นเท่านั้น เนื่องจากในทฤษฎีคุณค่าเองก็มีข้อถกเถียงซับซ้อนของตน ตัวอย่างเช่น บ้างอาจแย้งว่าบางคนเมื่อได้เงินมากก็เก็บไว้เฉยๆ ไม่ใช้จ่าย และพอใจเพียงแค่ว่าตนมีเงินเท่านั้น กรณีนี้ก็ดูเหมือนว่าเงินกลายเป็นสิ่งมีคุณค่าในตนเอง และ บ้างอาจแย้งว่าสุขภาพดีไม่มีค่าในตนเอง เนื่องจากบุคคลบางคนต้องการมีสุขภาพที่ไม่ดีเพื่อให้ได้สิ่งอื่นที่เขาเห็นว่ามีความค่า เช่น มีบางคนที่ต้องการเจ็บป่วยเพื่อให้ได้รับความสงสาร เป็นต้น ตัวอย่างที่ยกมานี้ ทำให้ดูเหมือนว่าสิ่งมีคุณค่าภายในตนเองมิได้มีอย่างเป็นภาวีสัย (objective) หากแต่ผันแปรไปตามอัตวิสัย (subjectivity) ของบุคคล หรืออีกนัยหนึ่ง ทำให้เห็นว่าคุณค่าภายในตนเองมิได้มีลักษณะเป็นสากลที่บุคคลทุกคนเห็นร่วมกันได้ แต่ขึ้นกับความคิดความรู้สึกของแต่ละบุคคล

คำว่า "ทฤษฎีหน้าที่" ก็มีข้อควรระวังในการใช้เช่นเดียวกับคำว่า "ทฤษฎีคุณค่า" โดยเฉพาะคำว่า "theory of duty" หรือ "duty theory" เนื่องจากมักก็ใช้คำนี้เพื่อกล่าวถึงทฤษฎีของคานต์ (Kant's theory) ซึ่งบางคนเรียกว่า "จริยศาสตร์เชิงหน้าที่" (duty ethics) แต่ในที่นี้ จะยึดถือตามบริบทคำถามข้างต้น คือ ใช้ "ทฤษฎีหน้าที่" ในความหมายของทฤษฎีจริยศาสตร์ที่มุ่งตอบคำถามว่าจะอะไรคือการกระทำที่ถูกหรือผิด

ข้อควรระวังอีกประการก็คือในการถกเถียงสมัยหลังๆ ที่มีการฟื้นคืนจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม (virtue ethics) พบได้ว่าการใช้คำว่า "ทฤษฎีหน้าที" และ "จริยศาสตร์เชิงหน้าที" ในการจัดกลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ตอบคำถามเกี่ยวกับความถูกต้อง โดย "ทฤษฎีหน้าที" หรือ "จริยศาสตร์เชิงหน้าที" นี้จะตรงข้ามกับ "จริยศาสตร์เชิงคุณธรรม" ทฤษฎีที่จัดอยู่ในกลุ่ม "ทฤษฎีหน้าที" จะเป็นทฤษฎีที่มุ่งประเมินคุณค่าการกระทำโดยไม่คำนึงถึงลักษณะของผู้กระทำเลย ขณะที่ "จริยศาสตร์เชิงคุณธรรม" มุ่งพิจารณาคุณค่าการกระทำโดยอ้างอิงถึงลักษณะของผู้กระทำ ตามวิธีการแบ่งนี้ "ทฤษฎีหน้าที" จึงครอบคลุมทั้งจริยศาสตร์ของค่านัด (ซึ่งไม่พิจารณาผลการกระทำ) และประโยชน์นิยม (ซึ่งเน้นพิจารณาผลการกระทำ) อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะไม่ใช่วิธีการแบ่งตามที่พบในการถกเถียงในบริบทของการฟื้นคืนจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม แต่จะแบ่งตามแนวจริยศาสตร์สมัยใหม่ (modern) หรือจริยศาสตร์กระแสหลัก คือแบ่งระหว่าง "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" (consequentialism) และ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ" (non-consequentialism) ซึ่งการแบ่งในลักษณะนี้จะแยกจริยศาสตร์ของค่านัดและประโยชน์นิยมออกจากกัน ดังจะเห็นได้ต่อไป

2. การแบ่งกลุ่มทฤษฎีหน้าที

โดยมาตรฐานแล้ว จะจัดกลุ่มบรรดาทฤษฎีหน้าทีทั้งหลายเป็น 2 กลุ่มได้แก่ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" (consequentialism) และ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ" (non-consequentialism) เมื่อพิจารณาวิธีการจัดกลุ่มจะเห็นร่องรอยอิทธิพลของ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ได้ชัด นั่นคือ การแบ่งกลุ่มหน้าทีทฤษฎีหน้าทีประเภทนี้เป็นตัวตั้ง และจัดทฤษฎีหน้าทีอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในประเภทนี้ไว้รวมกัน โดยตั้งชื่อกลุ่มด้วยการนิเสธ (non-) "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ข้อนี้จะไม่ใช่วิธีการที่น่าแปลกใจถ้าพิจารณาเห็นอิทธิพลของอิตินิยมและประโยชน์นิยมในสังคมเสรีนิยมสมัยใหม่ ซึ่งสองทฤษฎีนี้จัดอยู่ใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" นั่นเอง

"กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ครอบคลุมทฤษฎีหน้าทีซึ่งมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การประเมินความถูกต้องของการกระทำโดยพิจารณาจากผลดีเลวของผลการกระทำ หรืออีกนัยหนึ่ง "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" เป็นทฤษฎีหน้าทีที่ต้องอาศัยทฤษฎีคุณค่า กล่าวคือ ทฤษฎีกลุ่มนี้จะต้องมีฐานคิดเกี่ยวกับคุณค่าว่าอะไรดีเลวเสียก่อน เพื่อนำมาเป็นมาตรฐานตัดสินผลของการกระทำว่าดีหรือเลว และบนพื้นฐานของผลการตัดสินนี้ จึงคอยตัดสินว่าการกระทำที่พิจารณานั้นถูกหรือผิด ตัวอย่างเช่น สมมุติทฤษฎี x อยู่ใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" โดยทฤษฎีนี้มีฐานคิดว่า "ดี" คือ "สุขสบาย" และ "เลว" คือ "เจ็บปวด" หากจะตัดสินความถูกต้องของการกระทำ y ตามทฤษฎีนี้ ก็จะต้องพิจารณาว่า y ทำให้เกิดความสุขสบายหรือความเจ็บปวด ถ้า y ทำให้เกิดความสุขสบาย ก็จะกล่าวได้ว่า y เป็นการกระทำที่ดี และด้วยเหตุนี้จึงตัดสินได้ว่า y เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เป็นต้น ขณะเดียวกัน ทฤษฎีหน้าทีใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ" มีลักษณะสำคัญตรงที่จะตัดสินความถูกต้องของการกระทำโดยพิจารณาจากลักษณะบางอย่างของตัวการกระทำเอง ดังนั้น ทฤษฎีกลุ่มนี้ไม่ต้องอาศัยทฤษฎีคุณค่าในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำ

การแบ่งกลุ่มทฤษฎีข้างต้นยังอาจใช้ชื่อต่างออกไป กล่าวคือ จะเรียก "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ว่า "อันติวิทยา" (teleology) และเรียก "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ" ว่า "กรณียธรรม" (deontology) เมื่อพิจารณารากศัพท์แล้ว ก็จะพบว่าไปด้วยกันได้ดี คำว่า "อันติ" (telos) ใน "อันติวิทยา" (teleology) แปลว่า "เป้าหมาย" (end) ซึ่งก็เปรียบได้กับการมุ่งหมายผล ขณะที่ "กรณีย" (deon) ใน "กรณียธรรม" (deontology) แปลว่า "หน้าที่" ซึ่งเป็นการบรรยายตัวการกระทำ นับว่าเข้าได้กับนิยามของกรณียธรรมที่ตัดสินความถูกต้องของการกระทำโดยพิจารณาจากลักษณะของตัวการกระทำเอง

ปัจจุบันพบว่าผู้ที่นิยมแบ่งกลุ่มโดยใช้คำว่า "อันติวิทยา" และ "กรณียธรรม" มากขึ้น เหตุผลสำคัญก็คือการฟื้นคืนของจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม ก่อนการฟื้นคืนนั้น เมื่อกล่าวถึง "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ" ในจริยศาสตร์สมัยใหม่ บรรดาทฤษฎีที่คิดถึงได้ก็จะจัดเข้ากลุ่มกรณียธรรม เช่น จริยศาสตร์ของค่านัด จริยศาสตร์กฎธรรมชาติ (natural law) แบบของนักบุญโทมัส อควินัส (Thomism) หรือ จริยศาสตร์บัญญัติพระเป็นเจ้า (divine command) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อจริยศาสตร์เชิงคุณธรรมเริ่มกลับมาเป็นที่สนใจก็เกิดเงื่อนงำในการปรัชญามากขึ้นตั้งแต่ตอนปลายทศวรรษที่ 50 เป็นต้นมา ก็จะพบว่าทฤษฎีนี้สามารถจัดอยู่ใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ" ได้แต่ไม่อาจจัดอยู่ในกลุ่มกรณียธรรม ในบริบทของจริยศาสตร์กระแสหลักปัจจุบัน จึงมีการแบ่งกลุ่มทฤษฎีหน้าทีเป็น (1) อันติวิทยา (2) กรณียธรรม และ (3) จริยศาสตร์เชิงคุณธรรม อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวแล้วว่าในที่นี้จะยึดแนวทางจริยศาสตร์กระแสหลัก ดังนั้น คำว่า "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผล" มีข้อควรระวังอีกประการหนึ่ง คือ จริยศาสตร์เชิงคุณธรรมมักอ้างถึงอริสโตเติลและระบบความคิดของอริสโตเติลเป็น "อันติวิทยา" ทั้งในเชิงอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ดังนั้น จึงมีบางคนที่บอกว่าไม่อาจจัด "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" เป็น "อันติวิทยา" ได้ เนื่องจากทฤษฎีจริยศาสตร์ประเภทนี้ไม่ใช่จริยศาสตร์เชิงคุณธรรม อย่างไรก็ตาม ข้อนี้เป็นความเห็นบางส่วนเท่านั้น โดยมาตรฐานแล้ว มักใช้ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" กับ "อันติวิทยา" แทนกันได้

3. ปัจจัยในการแยกประเภททฤษฎีหน้าทีใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ"

ทฤษฎีหน้าทีที่จัดในประเภท "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ประกอบด้วย 3 ทฤษฎีสำคัญ ได้แก่

- อิตินิยม (egoism) ทฤษฎีนี้พิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำที่มีต่อตัวผู้กระทำเท่านั้น
- ปรีตถนิยม (altruism) ทฤษฎีนี้พิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำที่มีต่อทุกคนที่เกี่ยวข้อง ยกเว้นตัวผู้กระทำเอง
- ประโยชน์นิยม (utilitarianism) ทฤษฎีนี้พิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำที่มีต่อทุกคนที่เกี่ยวข้อง โดยรวมถึงตัวผู้กระทำเอง

ปัจจัยที่เห็นได้ชัดประการแรกที่ทำให้เกิดทฤษฎีต่างๆ ใน "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ก็คือ "ผู้รับผลการกระทำ" ผู้ที่รับผลจากการกระทำนั้นมีขอบเขตกว้างขวาง ทฤษฎีต่างๆ จึงต้องกำหนดขอบเขตว่าควรพิจารณาใคร

บ้าง ข้อนี้ทำให้เกิดทฤษฎีที่แตกต่างกันดังกล่าวข้างต้น

ปัจจัยประการต่อไปก็คือ “ทฤษฎีคุณค่า” ที่ใช้ ดังกล่าวแล้วว่า “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” นั้นต้องอาศัยทฤษฎีคุณค่า แต่เนื่องจากทฤษฎีคุณค่ามีมากกว่าหนึ่ง จึงต้องมีการเลือกใช้ ทฤษฎีคุณค่าที่มักนิยมใช้กันคือ “สุขนิยม” (hedonism) หากใช้ทฤษฎีนี้ ก็จะพิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำนั้นว่าทำให้เกิดความสุข (pleasure) หรือความทุกข์ (pain) ถ้าก่อให้เกิดความสุข ก็จะเป็นการกระทำที่ถูกต้อง แต่ถ้าก่อความทุกข์ ก็จะเป็นการกระทำที่ผิด นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีคุณค่าอื่นๆ ที่ใช้อีก เช่น บางทฤษฎีเห็นว่าสิ่งที่มีค่าในตนเองคือความชอบส่วนบุคคล (preference) ซึ่งทฤษฎีคุณค่านี้ทำให้กล่าวได้ว่าสำหรับบางบุคคล ความทุกข์เป็นสิ่งที่ดี เพราะบุคคลนั้นชอบความเจ็บปวด (เช่น กรณีของ masochism) ดังนั้น หากเลือกทฤษฎีคุณค่าต่างออกไป ผลการพิจารณาก็จะต่างไปด้วย ซึ่งก็หมายความว่าตัวทฤษฎีเหล่านี้จะมีลักษณะต่างกันออกไป

นอกจากนี้ การเลือกใช้ทฤษฎีคุณค่านั้น ยังมีความซับซ้อนที่สืบเนื่องมาจากข้อถกเถียงในทฤษฎีคุณค่าเอง กล่าวคือ บ้างก็เห็นว่าคุณค่าต่างๆ สามารถทอนลงเป็นคุณค่าในตัวเองเพียงหนึ่งอย่าง เช่น สุขนิยมจะเห็นว่าไม่ว่าคุณค่าใดๆ ในที่สุดก็จะสามารถทอนลงเป็นความสุขทุกข์ได้ ทฤษฎีคุณค่าที่ยึดฐานคิดนี้จึงเป็น “เอกนิยม” (monism) คือเห็นว่ามีคุณค่าในตัวเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยทั่วไป ประโยชน์นิยมจะยึดถือทฤษฎีคุณค่าแบบเอกนิยม (คือ ยึดถือสุขนิยม) อย่างไรก็ตาม บ้างก็เห็นว่ามีความหลากหลาย อย่าง โดยแต่ละคุณค่าไม่อาจทอนลงได้ เช่น ความงาม ความยุติธรรม ความรู้ ฯลฯ ไม่อาจทอนลงเป็นคุณค่าในตัวเองเพียงคุณค่าเดียวได้ ทฤษฎีคุณค่าแบบนี้เรียกว่า “พหุนิยม” (pluralism) ทฤษฎีหน้าที่แบบที่ใช้ทฤษฎีคุณค่าแบบพหุนิยมที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ “ประโยชน์นิยมเชิงอุดมคติ” (ideal utilitarianism) ของ จี. อี. มัวร์ (G. E. Moore)

การพิจารณาผลการกระทำนั้น บางกรณีก็อาจตั้งคำถามตรงๆ ได้ว่าหากกระทำแล้ว ผลที่ตามมาจะดีหรือไม่ แต่ในหลายกรณี การจะตัดสินใจเลือกว่าจะกระทำบางสิ่งหรือไม่ก็ต้องอาศัยวิธีการเปรียบเทียบระหว่างผลการกระทำ อย่างน้อยก็เปรียบเทียบระหว่างการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำ โดยมีเกณฑ์ทั่วไปว่าหากการกระทำใดให้ผลที่ดีกว่า หรือให้ผลที่เลวน้อยกว่า บุคคลก็ควรเลือกการกระทำนั้น อย่างไรก็ตาม ในประเด็นของการเลือกกระหว่างผลการกระทำนี้ มีปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อลักษณะทฤษฎี สมมุติว่ามีการกระทำ 3 อย่างให้เลือก คือ x y และ z เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าการกระทำ x และ y ให้ผลที่ดี ขณะที่การกระทำ z ให้ผลที่เลว ในกรณีนี้เราจะตัดการกระทำ z จากการพิจารณาได้ทันที แต่จะมีคำถามว่าระหว่างการกระทำ x และ y เราควรเลือกการกระทำใด ส่วนหนึ่งจะเห็นว่าเราอาจเลือก x และ y ก็ได้ แต่มีบางส่วนหนึ่งที่เห็นว่าเราควรเลือกการกระทำที่ให้ผลดีมากที่สุด หรืออีกนัยหนึ่ง เห็นว่าเราควรเพิ่มพูนให้ได้ผลที่ดีมากที่สุด (maximize) ประเด็นเรื่องการมุ่งผลดีมากที่สุดนี้จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ทฤษฎีการกระทำใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” มีความผันแปร

อีกปัจจัยหนึ่งคือลักษณะการพิจารณาผลการกระทำว่าควรพิจารณาโดยตรงหรือโดยอ้อม การพิจารณาโดยตรงคือการพิจารณาผลของการกระทำแต่ละครั้ง ส่วนการพิจารณาโดยอ้อมคือการพิจารณาผลของการกระทำประเภทนั้น อย่างแรกจะเรียกว่า “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ- แบบที่เน้นพิจารณาการกระทำเฉพาะ” (act-consequentialism) และอย่างหลังจะเรียกว่า “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ- แบบที่เน้นพิจารณากฎ” (rule-consequentialism) ทั้งนี้ เพราะว่าการตัดสินคุณค่าการกระทำในระดับประเภท จะอยู่ในรูปกฎนั่นเอง เช่น “การกล่าวเท็จเป็นสิ่งที่ไม่ดี” เป็นการบอกว่าการกระทำใดๆ ก็ตามที่จัดเข้าประเภท “การกล่าวเท็จ” ได้ เป็นการกระทำที่ผิด

ตัวอย่างเช่น สมมุติว่าแพทย์จะกล่าวเท็จกับผู้ป่วย ถ้าแพทย์ยึดถือทฤษฎีใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” แบบที่เน้นการกระทำเฉพาะ แพทย์ก็ต้องพิจารณาผลของการกล่าวเท็จแต่ละครั้ง ผลที่ได้ก็คือในบางสถานการณ์ แพทย์ควรกล่าวเท็จ เพราะจะนำมาซึ่งผลที่ดี (เช่น ผู้ป่วยสุขภาพจิตดี) แต่ในบางสถานการณ์ แพทย์ก็ไม่ควรกล่าวเท็จ เพราะจะนำมาซึ่งผลที่เลว (เช่น ผู้ป่วยนั่งนอนใจ) อย่างไรก็ตาม ถ้าแพทย์ยึดถือทฤษฎีใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” แบบที่เน้นประเภทการกระทำ แทนที่จะพิจารณาผลของการกล่าวเท็จแต่ละครั้ง แพทย์ต้องพิจารณาโดยภาพรวมว่าการที่แพทย์กล่าวเท็จกับผู้ป่วยจะนำมาซึ่งผลดีหรือผลเสีย หรืออีกนัยหนึ่ง ต้องพิจารณาว่าถ้ามีกฎว่า “แพทย์สามารถกล่าวเท็จกับผู้ป่วย” แล้ว จะนำมาซึ่งผลดีหรือผลเสียมากกว่ากัน โดยไม่ต้องพิจารณาความถูกต้องของการกระทำแต่ละครั้งในแต่ละสถานการณ์ กล่าวคือ ถือว่าห้ามกล่าวเท็จโดยกฎไม่ว่าในกรณีใด ๆ

ทั้งนี้ ปัจจัยเรื่องการเลือกทฤษฎีคุณค่า ปัจจัยการมุ่งผลดีมากที่สุด และปัจจัยด้านการพิจารณาการกระทำโดยตรงหรือโดยอ้อมนี้ หากนำมาพิจารณาควกับอัตนิยม ปรัชญานิยม และประโยชน์นิยม ที่มีอยู่ในการเสนอและถกเถียงทฤษฎีแล้ว จะพบว่าปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทแตกต่างกันตามแต่ละทฤษฎี เช่น ในการถกเถียงเกี่ยวกับอัตนิยมและปรัชญานิยม ดูจะมีปัจจัยเรื่องการมุ่งผลดีมากที่สุดที่พบบ่อย ส่วนปัจจัยอื่นๆ ยังไม่พบบทบาทนัก อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่ามีแต่เฉพาะกรณีของประโยชน์นิยมเท่านั้นที่สามารถพบบทบาทของปัจจัยเหล่านี้ได้ครบถ้วน สำหรับปัจจัยเรื่องการเลือกทฤษฎีคุณค่า เราจึงพบ ประโยชน์นิยมแบบสุขนิยม (hedonistic utilitarianism) ประโยชน์นิยมแบบความชอบส่วนบุคคล (preference utilitarianism) ประโยชน์นิยมเชิงอุดมคติ (ideal utilitarianism) เป็นต้น สำหรับปัจจัยด้านการมุ่งผลดีที่ดีที่สุด เราพบประโยชน์นิยมแบบมุ่งเพิ่มพูนผลดี (maximizing utilitarianism) และประโยชน์นิยมแบบไม่มุ่งเพิ่มพูนผลดี (non-maximizing utilitarianism) และสำหรับปัจจัยเรื่องการพิจารณาการกระทำโดยตรงหรือโดยอ้อม เราพบประโยชน์นิยมเชิงการกระทำ (act- utilitarianism) ประโยชน์นิยมเชิงกฎ (rule- utilitarianism) อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมาเป็นการกล่าวในเชิงประวัติศาสตร์ แต่หากพิจารณาในเชิงทฤษฎี จะเห็นว่าเราสามารถนำปัจจัยเหล่านี้มาเป็นข้อพิจารณาในการเสนอหรือประเมินทฤษฎีหน้าที่ใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” ได้

4. ประเด็นตอบโต้ระหว่าง “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” และ “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ”

ทัศนะต่อสถานะของ “ถูกผิด” และ “ดีเลว” ก็คือประเด็นหลักที่เป็นข้อตอบโต้กันระหว่างทฤษฎีใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” และ “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ” สำหรับ “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” นั้น มีทัศนะว่า “ดีเลว” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญพื้นฐานกว่า “ถูกผิด” โดยเห็นว่าคนเราต่างก็ต้องการพบแต่สิ่งดีๆ (เช่น สุขสบาย) และไม่ต้องการพบสิ่งเลวร้าย (เช่น ความเจ็บปวด) คุณค่าเหล่านี้จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานสำหรับตัดสินว่าการกระทำใดถูกหรือการกระทำใดผิด ในทางตรงข้าม “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ” นั้น เห็นว่าความถูกต้องของการกระทำมีความเป็นพื้นฐานมากกว่าคุณค่าดีเลว ดังนั้น จึงไม่น่าจะนำเรื่องดีเลวมาถ่วงถ่วงการตัดสินเรื่องถูกผิดได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าการกล่าวเท็จเป็นการกระทำที่ผิด “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ” ก็จะเห็นว่า

กระทำ” ก็จะเห็นว่าจะต้องไม่กล่าวเท็จ แม้ว่าการกล่าวเท็จจะก่อให้เกิดความสุขใจแก่ผู้ฟังก็ตาม

หรืออีกนัยหนึ่ง “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” เห็นว่าคุณค่าทางจริยธรรมนั้น โดยแท้จริงแล้วมีรากฐานมาจากคุณค่าที่ไม่ใช่ทางจริยธรรม (nonmoral) นั่นคือ กลุ่มทฤษฎีนี้ไม่เชื่อว่าการกระทำมีคุณค่าบางอย่างในตนเอง (ซึ่งคุณค่านี้เรียกว่า “ถูก” หรือ “ผิด”) แต่เชื่อว่าคุณค่าที่การกระทำมี ขึ้นอยู่กับสิ่งที่การกระทำนั้นก่อให้เกิดขึ้นในโลก และคุณค่าของสิ่งที่เกิดขึ้นนี้จะนำมาใช้ตัดสินคุณค่าของการกระทำนั้น การกระทำใดก่อให้เกิดสิ่ง “ดี” (เช่น ความสุข) ก็เรียกว่า “ถูก” การกระทำใดก่อให้เกิดสิ่ง “เลว(ร้าย)” (เช่น ความทุกข์) ก็เรียกว่า “ผิด” ดังนั้น จึงพบได้ว่านักจริยศาสตร์ที่สนับสนุนกลุ่มทฤษฎีนี้บางส่วนมีทัศนะว่าระบบจริยธรรมที่สังคมมีอยู่นั้น แท้ที่จริงแล้วมีที่มาจากการสั่งสมประสบการณ์ว่าการกระทำประเภทใดมักก่อให้เกิดผลดี การกระทำประเภทใดมักก่อให้เกิดผลเสีย เมื่อเรียนรู้ดังนี้ สังคมจึงได้บัญญัติเป็นจริยธรรมเพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตาม โดยบัญญัติให้การกระทำที่มีก่อผลดีเป็นการกระทำที่ผิด และการกระทำที่มีก่อผลเสียเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ระบบจริยธรรมนี้มีใช้สืบกันมา กระทั่งในที่สุดสังคมของสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกเท่านั้น ดังจะกล่าวได้ว่าผลของการกระทำของความเข้าใจเช่นนี้จึงเป็นเพียงความมกมายประเภทหนึ่ง

ข้อนี้ น่าสับสนขัดแย้งที่สำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างทฤษฎีใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” และ “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ” กล่าวคือ การยึดถือทัศนะที่ว่า “ถูกผิด” สามารถทอนลงเป็น “ดีเลว” ได้ รวมถึงทัศนะที่ว่า การประเมิน “ดีเลว” ต้องอาศัยการสังเกตสิ่งที่การกระทำก่อให้เกิดในโลก ทำให้ “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” มีลักษณะที่เรียกว่า “ไม่ขึ้นกับผู้กระทำ” (agent neutral) นั่นคือ ไม่ว่าผู้กระทำจะมีเจตนาใดหรือไม่ผู้กระทำจะเป็นคนอย่างไร ก็ไม่ถือว่ามีนัยสำคัญในการพิจารณาตัดสินว่าการกระทำของเขาถูกหรือผิด ทั้งนี้ เนื่องจากปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาตัดสินดังกล่าวคือคุณค่าของสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกเท่านั้น ดังจะกล่าวได้ว่าผลของการกระทำของบุคคลสามารถก่อผลเลวร้ายได้ (เช่น ก่อให้เกิดความทุกข์) แม้ผู้กระทำจะมีเจตนาดี หรือเป็นคนดีก็ตาม

จะเห็นได้ว่าลักษณะข้อนี้ขัดกับ “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่ไม่พิจารณาผลการกระทำ” อย่างชัดเจน เนื่องจากกลุ่มทฤษฎีหลังนี้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีลักษณะ “ขึ้นกับผู้กระทำ” (agent relative) กล่าวคือ ถ้าเชื่อว่าการกระทำมีคุณค่าถูกผิดในตัวเอง การจะตัดสินคุณค่าการกระทำนั้นก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพิจารณาบางแง่มุมของตัวผู้กระทำด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจตนา เนื่องจากองค์ประกอบนี้มีผลต่อการทำความเข้าใจความหมายของการกระทำ ดังจะเห็นได้ว่า ถ้าผู้กระทำมีเจตนาต่างกัน การกระทำก็มีความหมายต่างกันไป แม้การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำแบบเดียวกันก็ตาม เช่น “การนำทรัพย์สินที่เจ้าของทำหล่นมาคืน” จะมีความหมายอย่างหนึ่ง ถ้าเรารู้ว่าผู้นำมาคืนต้องการรางวัลตอบแทน และจะมีความหมายอีกอย่างหนึ่งถ้าเรารู้ว่าผู้นำมาคืนต้องการช่วยเหลือเพื่อไม่ให้เจ้าของทรัพย์สินมีความทุกข์ ความหมายที่แตกต่างเหล่านี้ย่อมมีผลต่อการตัดสินคุณค่าการกระทำ

5. เหตุผลสนับสนุนและคัดค้าน

สำหรับเหตุผลสนับสนุนหรือคัดค้าน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” นั้น เป็นเรื่องยากที่จะพิจารณาในที่นี้ เนื่องจากเหตุผลที่ยกมาสนับสนุนหรือคัดค้านมักจะใช้ได้เฉพาะกับทฤษฎีในกลุ่ม (ได้แก่ อัตนิยม ปรัชนิยม และประโยชน์นิยม) บางทฤษฎีเท่านั้น ตัวอย่างเช่น มีการยกเหตุผลสนับสนุน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” โดยกล่าวว่าเราควรเน้นพิจารณาผลการกระทำ เนื่องจากเราควรมุ่งก่อให้เกิดผลดีในโลก พื้นฐานของเหตุผลดังกล่าวก็คือแนวคิดเรื่องการก่อประโยชน์แก่ผู้อื่น (beneficence) อันเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมเรื่องความรัก ความเมตตา การดูแลต่อผู้อื่นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าเหตุผลนี้มีบทบาทได้ก็ในบริบทของปรัชญานิยมและประโยชน์นิยมเท่านั้น แต่ไม่อาจนำมาใช้ได้กับกรณีของอัตนิยม

หรือมีผู้ยกเหตุผลคัดค้าน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” ว่าการมุ่งพิจารณาที่ผลการกระทำส่งผลให้บุคคลต้องมองข้ามความสัมพันธ์ส่วนตัว เนื่องจากการพิจารณาจะให้ความสนใจที่ผลเท่านั้นและผลที่ดีเลว (เช่น สุขทุกข์) นั้นก็สามารถสังเกตได้ด้วยความเป็นกลาง ตัวอย่างเช่น ไม่ว่าจะเพื่อนหรือศัตรู เราก็พิจารณาได้ว่าเขามีความสุขหรือทุกข์ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อเรา อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาดีแล้ว จะพบว่าข้อโต้แย้งนี้ใช้ได้กับประโยชน์นิยม แต่ไม่อาจใช้ได้กับอัตนิยม ซึ่งยอมให้คำนึงถึงความผูกพันได้ ถ้าบุคคลเห็นว่าความผูกพันนั้นเป็นประโยชน์ส่วนตัว

ปกรณ์ สิงห์สุริยา (ผู้เรียบเรียง)

เรียบเรียงจาก

- Athanassoulis, N. 2006. Virtue Ethics. In James Fieser and Bradley Dowden (eds.). *Internet Encyclopedia of Philosophy*. [Online]. Available: <http://www.iep.utm.edu/v/virtue.htm>. (Accessed date: 2/4/2009).
- Bourke, V. J. 1970. *History of Ethics, Volume Two: Modern and Contemporary Ethics*. New York: Image Book.
- Fieser, J. 2006. Ethics. In James Fieser and Bradley Dowden (eds.). *Internet Encyclopedia of Philosophy*. [Online]. Available: <http://www.iep.utm.edu/e/ethics.htm>. (Accessed date: 2/3/2008).
- Haines, W. 2008. Consequentialism. In James Fieser and Bradley Dowden (eds.). *Internet Encyclopedia of Philosophy*. [Online]. Available: <http://www.iep.utm.edu/c/conseque.htm>. (Accessed date: 27/3/2009).
- Lillie, W. 1948. *An Introduction to Ethics*. London: Methuen.
- McNaughton, D. 1998. Consequentialism. In Edward Craig (ed.). *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. [CD-Rom Version 1.0]. London: Routledge.
- Rosalind, H. 2007. Virtue Ethics. In Edward N. Zalta (ed.). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [Online]. Available: <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-virtue/>. (Accessed date: 2/4/2009).
- Sidgwick, H. 1931. *Outlines of the History of Ethics*. 6th edition. Boston: Bacon Press.
- Sinnotte-Armstrong, W. 2006. Consequentialism. In Edward N. Zalta (ed.). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [Online]. Available: <http://plato.stanford.edu/entries/consequentialism/>. (Accessed date: 27/3/2009).

- Smart, J. J. C. and Williams, B. 1973. *Utilitarianism: For & Against*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, P. W. 1975. *Principles of Ethics*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- West, H. R. 1996. Consequentialism. In Donald M. Borchert. (ed.). *Encyclopedia of Philosophy*. Second edition. Detroit: Thomson Gale, Vol.2: 460-461.

เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม

- Anscombe, G. E. M. 1958. Modern Moral Philosophy. *Philosophy* 33: 1-19. (เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีหน้าที่กลุ่มอันติริทยาและกลุ่มทฤษฎีจริยธรรม อันเป็นผลงานสำคัญเรื่องหนึ่งที่ทำให้หันมาสนใจจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม)
- Pettit, P. 1993. Consequentialism. In Peter Singer (ed.). *A Companion to Ethics*, pp. 230-40. Oxford: Blackwell. (ให้ภาพรวมที่ดีเกี่ยวกับ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ")
- Scheffler, S. 1988. *Consequentialism and Its Critics*. Oxford: Oxford University Press. (รวบรวมบทความที่ถกเถียงเกี่ยวกับ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ")
- Smart, J. and Williams, B. 1973. *Utilitarianism For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press. (แม้จะเกี่ยวกับประโยชน์นิยม แต่ช่วยให้เห็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับ "กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ" ได้ดี)

คำที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีจริยธรรม, จริยศาสตร์เชิงคุณธรรม, คุณค่าในตนเอง, คุณค่านอกตนเอง, สุขนิยม, อัตนิยม, ปรัชญา, ประโยชน์นิยม

Non-consequentialism; Deontology; Virtue Ethics; Intrinsic Value; Extrinsic Value; Hedonism; Egoism; Altruism; Utilitarianism

[หน้าแรก](#) | [เกี่ยวกับเรา](#) | [เชื่อมโยง](#) | [ติดต่อเรา](#)

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป

หน้าแรก | เกี่ยวกับเรา | เชื่อมโยง | ติดต่อเรา

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ

กลุ่มไทยทำปรัชญา ผู้จัดทำ

ค้นหา

ก่อนประสบการณ์ - หลังประสบการณ์ A Priori – A Posteriori

1. บทนำ
 2. มโนทัศน์ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์ของอิมมานูเอล คานต์
 3. ความสัมพันธ์ระหว่างก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์กับความจริงจำเป็น-ความจริงที่มีเงื่อนไข และประพจน์เชิงวิเคราะห์-ประพจน์เชิงสังเคราะห์
 4. การให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ก่อนประสบการณ์และการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้หลังประสบการณ์
 5. การถกเถียงเกี่ยวกับความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์ในสมัยปัจจุบัน
- เรียบเรียงจาก
เอกสารอ้างอิง
เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม
คำที่เกี่ยวข้อง

1. บทนำ

"ก่อนประสบการณ์" (a priori) และ "หลังประสบการณ์" (a posteriori) เป็นคำสำคัญในญาณวิทยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 มโนทัศน์ทั้งสองนี้เป็นการแบ่งแยกเชิงญาณวิทยา (epistemological distinction) และมีอริสโตเติล (Aristotle) เป็นผู้ริเริ่ม ความหมายตามตัวอักษรของ "ก่อนประสบการณ์" คือ "จากสิ่งที่มาก่อน" (from what is prior) และความหมายตามตัวอักษรของ "หลังประสบการณ์" คือ "จากสิ่งที่มาทีหลัง" (from what is posterior) ตามความคิดของอริสโตเติล ก จะ "มาก่อน" ข ก็ต่อเมื่อ ข ไม่สามารถมีอยู่ได้โดยไม่มี ก หากมองในเชิงญาณวิทยา จะกล่าวได้ว่า ก จะมาก่อน ข ก็ต่อเมื่อเราไม่สามารถรู้ ข ได้โดยไม่รู้ ก มาก่อน ทั้งนี้ ดูเหมือนว่าตามแนวคิดของอริสโตเติลนั้น การรู้ว่ "อะไรมาก่อน" ก็คือการรู้สาเหตุของสิ่งนั้นๆ อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า "ก่อนประสบการณ์" และ "หลังประสบการณ์" ในปัจจุบัน มักจะอ้างถึงความหมายที่เสนอไว้โดย อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ "ก่อนประสบการณ์" และ "หลังประสบการณ์" มาสู่แบบของคานต์นี้มีต้นเค้ามาจากแนวคิดของ กอตฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซ (Gottfried Wilhelm Leibniz) กล่าวคือ ไลบ์นิซเสนอว่าการรู้ความจริงหลังประสบการณ์ คือการรู้ความจริงจากสิ่งที่พบในโลก หรือโดยประสบการณ์ทางผัสสะ ส่วนการรู้ความจริงก่อนประสบการณ์นั้น ก็คือการรู้ความจริงจากการเผยให้เห็นสาเหตุที่แน่นอน สิ่งนี้ช่วยให้ไลบ์นิซสามารถแยกความแตกต่างระหว่างความจริงหลังประสบการณ์ หรือความจริงของข้อเท็จจริงต่างๆ (truth of facts) ออกจากความจริงก่อนประสบการณ์ หรือความจริงของเหตุผล (truth of reason) ดังนั้นความแตกต่างระหว่าง "ก่อนประสบการณ์" และ "หลังประสบการณ์" จึงเป็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มิได้มาจากประสบการณ์กับสิ่งที่มาจากประสบการณ์ คานต์เป็นนักปรัชญาที่อธิบายความหมายของก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์และส่งผลให้นักปรัชญาหลายต่อหลายท่านเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับลักษณะของก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์ในสมัยต่อมา

โดยทั่วไป "ก่อนประสบการณ์" หมายถึงชนิดของความรู้ (knowledge) หรือการให้เหตุผลสนับสนุน (justification) ที่ไม่ขึ้นอยู่กับหลักฐานที่ได้จากประสบการณ์ทางผัสสะ ดังนั้น การกล่าวถึง "ความจริงก่อนประสบการณ์" จึงหมายถึงความจริงที่รู้ได้โดยไม่ต้องอ้างอิงหลักฐานจากประสบการณ์ทางผัสสะ และการกล่าวถึง "มโนทัศน์ก่อนประสบการณ์" จึงหมายถึงมโนทัศน์ที่สามารถเข้าใจได้โดยไม่ต้องอ้างอิงหลักฐานจากประสบการณ์ทางผัสสะ ตัวอย่างของความรู้ที่นักปรัชญาหลายคนยอมรับว่าเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์คือความรู้เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ เช่น $1+1=2$ ในทางตรงกันข้าม โดยทั่วไป "หลังประสบการณ์" หมายถึงชนิดของความรู้หรือการให้เหตุผลสนับสนุนที่ขึ้นอยู่กับหรืออ้างอิงหลักฐานที่ได้จากประสบการณ์ทางผัสสะ ดังนั้น การกล่าวถึง "ความจริงหลังประสบการณ์" จึงหมายถึงความจริงที่สามารถรู้ได้โดยอ้างอิงหลักฐานจากประสบการณ์ทางผัสสะ และการกล่าวถึง "มโนทัศน์หลังประสบการณ์" จึงหมายถึงมโนทัศน์ที่สามารถเข้าใจได้โดยอ้างอิงหลักฐานจากประสบการณ์ทางผัสสะ ตัวอย่างของความรู้ที่นักปรัชญาหลายคนยอมรับว่าเป็นความรู้หลังประสบการณ์คือความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น น้ำจะเดือดที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส

อันที่จริงแล้วการถกเถียงทางปรัชญาเกี่ยวกับ "ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์" นั้น เป็นการถกเถียงที่มีลักษณะสืบเนื่องจากมโนทัศน์เรื่อง "ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์" ของคานต์ ในส่วนต่อไปจึงเป็นการอธิบายถึงมโนทัศน์ดังกล่าวของคานต์ เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง "ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์" กับ "ความจริงจำเป็น-ความจริงที่มีเงื่อนไข" (necessary-contingent truth) และ "ประพจน์เชิงวิเคราะห์-ประพจน์เชิงสังเคราะห์" (analytic-synthetic proposition) รวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์

2. มโนทัศน์ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์ของคานต์

คานต์เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมันคนสำคัญที่มีแนวคิดเกี่ยวกับก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์ งานเขียนสำคัญของคานต์เรื่องหนึ่งคือ "Critique of Pure Reason" (ค.ศ.1787) ตัวอย่างของคำถามสำคัญในงานเขียนเรื่องนี้เช่น

- (ก) ความรู้ก่อนประสบการณ์คืออะไร
- (ข) ความรู้ก่อนประสบการณ์มีอยู่หรือไม่
- (ค) อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างก่อนประสบการณ์กับความจำเป็น
- (ง) ความรู้ก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ (synthetic a priori) มีอยู่หรือไม่

ในงานเขียนเรื่องดังกล่าว คานต์ได้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์สามารถมีความรู้เกี่ยวกับความจริงของโลกภายนอกในระดับปรากฏการณ์ (phenomena) ได้ กล่าวคือ คานต์อธิบายความเป็นไปได้ของความรู้ โดยอาศัยความเป็นไปได้ของการตัดสิน (judgment) แบบก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ เนื่องจากคานต์คิดว่าหากประพจน์ (proposition) ก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์เป็นไปได้ ก็เท่ากับว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงความรู้ที่แน่นอน หรือความเป็นจริงแบบจำเป็นเกี่ยวกับโลกภายนอกได้

คานต์เห็นว่าความรู้ทุกอย่างเริ่มต้นมาจากประสบการณ์ แต่แม้กระนั้น ก็มีได้หมายความว่าความรู้ทั้งหมดมาจากประสบการณ์ (Kant, 1933: 41) กล่าวคือ คานต์แสดงให้เห็นว่าความรู้ที่ไม่ขึ้นกับ (independent) ประสบการณ์และเป็นอิสระจากภาพประทับ (impression) ที่ได้จากการรับรู้ทางผัสสะใดๆ ซึ่งคานต์เรียกว่า "ความรู้ก่อนประสบการณ์" ซึ่งแตกต่างจากความรู้หลังประสบการณ์ตรงที่ความรู้แบบหลังนี้มีแหล่งที่มา (source) จากประสบการณ์ ขณะที่ความรู้แบบแรกไม่เป็นเช่นนั้น จะเห็นได้ว่าคานต์แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์โดยอาศัย "แหล่งที่มา" ของความรู้ทั้งสองประเภท

นอกจากนี้ คานต์ยังอธิบายถึงเกณฑ์ที่สามารถใช้แบ่งแยกความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์ โดยเสนอว่าถ้าเรามีประพจน์ซึ่งเป็นประพจน์ที่จำเป็นต้องจริง จะถือว่าประพจน์นั้นเป็นการตัดสินแบบก่อนประสบการณ์ และด้วยเหตุที่สิ่งที่เรารับรู้จากประสบการณ์มีข้อจำกัด ประสบการณ์จึงไม่อาจให้การตัดสินที่มีความเป็นสากล ถ้าประสบการณ์จะให้การตัดสินที่มีความเป็นสากลได้ ก็จะเป็นความเป็นสากลแบบตามอำเภอใจ มิใช่ความเป็นสากลแบบเคร่งครัด (strict universality) สำหรับคานต์แล้ว ข้อตัดสินที่มีความเป็นสากลนั้นได้มาแบบก่อนประสบการณ์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นต้องจริงและความเป็นสากลแบบเคร่งครัดจึงเป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินว่าความรู้ใดเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ (Kant, 1933: 43-45)

ในส่วนของความแตกต่างระหว่างประพจน์เชิงวิเคราะห์ (analytic statement) และประพจน์เชิงสังเคราะห์ (synthetic statement) นั้น คานต์ได้อธิบายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างภาคประธาน (subject) และภาคแสดง (predicate) ซึ่งเป็นไปได้ในสองลักษณะด้วยกัน สมมติว่ามีภาคประธาน ก และภาคแสดง ข ความสัมพันธ์ลักษณะแรกคือภาคแสดง ข "อยู่ใน" ภาคประธาน ก หรืออีกนัยหนึ่ง มโนทัศน์ของภาคแสดงเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในมโนทัศน์ของภาคประธาน คานต์เรียกการตัดสินมโนทัศน์แบบนี้ว่า "การตัดสินเชิงวิเคราะห์" ส่วนความสัมพันธ์ในลักษณะที่สองคือ ภาคแสดง ข "อยู่นอก" ภาคประธาน ก ซึ่งเหมือนกับการที่ภาคแสดงไม่ได้เป็นองค์ประกอบอยู่ในมโนทัศน์ของภาคประธาน คานต์เรียกการตัดสินของมโนทัศน์แบบนี้ว่า "การตัดสินเชิงสังเคราะห์" คานต์อธิบายเพิ่มเติมว่า การตัดสินเชิงวิเคราะห์นั้น ไม่ได้มีการเพิ่มอะไรเข้าไปในมโนทัศน์ของภาคประธาน ในขณะที่การตัดสินเชิงสังเคราะห์นั้น มีการเพิ่มมโนทัศน์จากภาคแสดงเข้าไปในภาคประธาน คานต์ยกตัวอย่างของการตัดสินเชิงวิเคราะห์เช่น "วัตถุทุกวัตถุก้น" (All bodies are extended) ซึ่งเขานิยามว่า การตัดสินประพจน์ดังกล่าว ไม่ได้ต้องการอะไรมาประกอบกว่าการวิเคราะห์มโนทัศน์ "วัตถุ" ในทางตรงกันข้าม สำหรับ "วัตถุทุกวัตถุหนัก" (All bodies are heavy) นั้น มโนทัศน์ของความหนักมิได้อยู่ในมโนทัศน์ของวัตถุ ดังนั้น การตัดสินประพจน์ดังกล่าวจึงเป็นการตัดสินเชิงสังเคราะห์บนพื้นฐานของมโนทัศน์เรื่อง "ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์" และ "ประพจน์เชิงวิเคราะห์-ประพจน์เชิงสังเคราะห์" ทำให้เห็นได้ว่าการตัดสินที่เป็นไปได้ 4 แบบ คือ

- (1) การตัดสินแบบก่อนประสบการณ์เชิงวิเคราะห์ (analytic a priori judgment) หมายถึงการตัดสินที่มโนทัศน์ของภาคแสดง "อยู่ใน" มโนทัศน์ของภาคประธาน และรู้ได้โดยไม้อาศัยประสบการณ์ทางผัสสะ ตัวอย่างเช่น คนโสดคือคนที่ยังไม่ได้แต่งงาน เป็นต้น
- (2) การตัดสินแบบหลังประสบการณ์เชิงวิเคราะห์ (analytic a posteriori judgment) หมายถึงการตัดสินที่มีมโนทัศน์ของภาคแสดง "มิได้อยู่ใน" หรือ "เกิน" ไปจาก" มโนทัศน์ของภาคประธาน และรู้ได้โดยอาศัยประสบการณ์ทางผัสสะ คานต์อธิบายว่าไม่มีประพจน์ลักษณะนี้ เนื่องจากมนุษย์รู้ประพจน์เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ไม่อยู่ในภาคประธานได้โดยอาศัยการสังเกตเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีผู้ที่เห็นว่าประพจน์ในลักษณะดังกล่าวสามารถเป็นได้ ตัวอย่างเช่น โจเซ เอ. เบนาร์เดเต (Jose A. Benardete) มีข้อเสนอไว้ในบทความ "The Analytic a Posteriori and the Foundations of Metaphysics" (ค.ศ. 1958) ว่าประพจน์หลังประสบการณ์เชิงวิเคราะห์หมายถึงประพจน์เกี่ยวกับนิยามของสิ่งที่เรารับรู้ผ่านทางผัสสะ "วัตถุทางกายภาพทุกชิ้นมีน้ำหนัก" (all material objects have weight) ซึ่ง การเป็นสิ่งมีน้ำหนักนั้นเป็นมโนทัศน์ที่อยู่ในวัตถุอยู่แล้ว และการรู้ประพจน์ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ เป็นต้น
- (3) การตัดสินแบบก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ (synthetic a priori judgment) หมายถึงการตัดสินที่มโนทัศน์ของภาคแสดง "ไม่อยู่ใน" มโนทัศน์ของภาคประธาน และรู้ได้โดยไม้อาศัยประสบการณ์ทางผัสสะ ซึ่งเท่ากับเป็นประพจน์ที่ไม่อาจรู้ได้จากประสบการณ์และเป็นจริงอย่างจำเป็น คานต์อธิบายว่าตัวอย่างของประพจน์ลักษณะนี้คือ ประพจน์ทางคณิตศาสตร์ต่างๆ ตัวอย่างเช่น $5+7=12$ เป็นต้น การที่คานต์นำประพจน์ทางคณิตศาสตร์มาเป็นตัวอย่างของประพจน์ก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ เนื่องจากคานต์มองว่ามโนทัศน์ "12" มิได้อยู่ในมโนทัศน์ "7+5" ดังนั้น ประพจน์ทางคณิตศาสตร์จึงเป็น

ประพจน์ที่ให้ข้อมูลใหม่และไม่อาจเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์ได้ อย่างไรก็ตาม ได้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับข้อเสนอดังกล่าวตามมา ตัวอย่างเช่น ก็อดลอบ เฟรเก้ (Gottlob Frege) อธิบายว่าประพจน์เกี่ยวกับเลขคณิต (arithmetic) ทั้งหมดล้วนแล้วแต่ประพจน์เชิงวิเคราะห์ เป็นต้น

(4) การตัดสินแบบหลังประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ (synthetic a posteriori judgment) หมายถึงการตัดสินที่มีมโนทัศน์ของภาคแสดง "มีได้ภายใน" หรือ "เกินไปจาก" มโนทัศน์ของภาคประธาน และรู้ได้โดยอาศัยประสบการณ์ทางผัสสะ ตัวอย่างของประพจน์ประเภทนี้คือประพจน์ที่ได้จากการสังเกตรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั่วไป ตัวอย่างเช่น "บ้านหลังนั้นสีขา" เป็นต้น

จากการแบ่งดังกล่าวจะเห็นได้ว่าคำต้นมองว่า (ก) ความรู้ก่อนประสบการณ์นั้นจะต้องเป็นจริงอย่างจำเป็น (ข) ความรู้เกี่ยวกับประพจน์เชิงวิเคราะห์นั้นมีลักษณะก่อนประสบการณ์ และ (ค) มีประพจน์ที่รู้ได้ก่อนประสบการณ์บางประพจน์เป็นประพจน์เชิงสังเคราะห์ คำตอบอธิบายว่าการตัดสินแบบที่ (3) หรือการตัดสินก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์นั้นเป็นไปได้ โดยยกการตัดสินทางคณิตศาสตร์ (เช่น $7+5=12$) ที่ภาคแสดงมีได้ภายในภาคประธานและเป็นประพจน์ที่รู้ได้โดยไม้อาศัยประสบการณ์ ซึ่งเท่ากับมนุษย์สามารถมีความรู้ที่แน่นอนเกี่ยวกับความจริงภายนอกในระดับปรากฏการณ์ (phenomena) ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่ามโนทัศน์เรื่องการตัดสินก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์เป็นมโนทัศน์ที่มีความสำคัญมากในปรัชญาของคำต้นที่เสนอว่าความรู้ที่แน่นอนเกี่ยวกับความจริงภายนอกในระดับปรากฏการณ์นั้นเป็นไปได้

จะเห็นได้ว่าลักษณะการให้นิยาม "ก่อนประสบการณ์" ของคำต้นนั้น ใช้วิธีการกำหนดลักษณะเชิงลบ (negative characterization) เนื่องจากคำต้นเสนอว่าความรู้ก่อนประสบการณ์ คือการที่ความเชื่อของ S ว่า P นั้นมีเหตุผลสนับสนุนที่ "ไม่ขึ้นอยู่กับ" (not depend on) ประสบการณ์ อย่างไรก็ตาม มีนักปรัชญาบางคน ตัวอย่างเช่น ลอเรนซ์ บองจูร์ (Laurence Bonjour) ที่พยายามใช้วิธีการกำหนดลักษณะเชิงบวก (positive characterization) โดยเสนอว่าความเชื่อของ S ว่า P นั้นมีเหตุผลสนับสนุนที่ "ขึ้นอยู่กับ" กล่าวคือ ของลูอธิบายว่าความรู้ก่อนประสบการณ์นั้นเป็นการเห็นหรือการเข้าใจความจริงจำเป็นของประพจน์ตามความเป็นเหตุเป็นผล ความรู้ก่อนประสบการณ์จึง "ขึ้นอยู่กับ" การเข้าใจความจริงตามความเป็นเหตุเป็นผล เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่าง "ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์" กับ "ความจริงจำเป็น-ความจริงที่มีเงื่อนไข" และ "ประพจน์เชิงวิเคราะห์-ประพจน์เชิงสังเคราะห์"

มโนทัศน์ "ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์" ของคำต้นนั้น มีความเชื่อมโยงกับ "ความจริงจำเป็น-ความจริงที่มีเงื่อนไข" รวมถึงมีความเชื่อมโยงกับ "การตัดสินเชิงวิเคราะห์และการตัดสินเชิงสังเคราะห์" กล่าวคือ คำต้นอธิบายว่าทุกอย่างที่รู้ว่าเป็นความจริงอย่างจำเป็นหรือเป็นสากลนั้น จะต้องรู้ได้ก่อนประสบการณ์ อีกทั้งคำต้นได้ใช้ประพจน์เกี่ยวกับคณิตศาสตร์เป็นตัวอย่างของการตัดสินก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อมโยงของมโนทัศน์เหล่านี้ทำให้เกิดประเด็นปัญหาที่นักปรัชญาถกเถียงกันตามมา ตัวอย่างเช่น มีผู้ตั้งคำถามว่าการตัดสินแบบก่อนประสบการณ์จะต้องมีลักษณะจริงโดยจำเป็นหรือไม่ หรือมีนักปรัชญาหลายคนก็มองว่าประพจน์ทางคณิตศาสตร์นั้นเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์ เป็นต้น

ซอล คริปกี (Saul Kripke) เป็นนักปรัชญาชาวอเมริกันคนหนึ่งซึ่งเห็นว่ามโนทัศน์ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์ไม่มีความสัมพันธ์กับความจริงจำเป็น-ความจริงที่มีเงื่อนไข กล่าวคือ คริปกีอธิบายไว้ในหนังสือชื่อ "Naming and Necessity" (ค.ศ. 1980) ว่าประพจน์ที่จริงอย่างไม่จำเป็นบางประพจน์สามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ ยกตัวอย่างความยาวไม้ "ม" มีความยาว 1 เมตร ณ เวลาหนึ่งโดย "ม" เป็นไม้มাত্রฐาน สมมุติว่ามีนาย ก ใช้ไม้ "ม" เพื่ออ้างถึงความยาว 1 เมตร คริปกีอธิบายว่านาย ก รู้ว่าก่อนประสบการณ์ว่าไม้ "ม" ยาว 1 เมตร แต่ความจริงที่ว่าไม้ "ม" ยาว 1 เมตรนั้นเป็นความจริงที่มีเงื่อนไขมากกว่าจะเป็นความจริงแบบจำเป็น เนื่องจากไม้ "ม" อาจจะมีได้ยาว 1 เมตร เช่น เป็นไปได้ว่าเมื่อโดนความร้อนแล้ว ความยาวของไม้ "ม" จะเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น คริปกีจึงสรุปว่าอาจมีความจริงที่มีเงื่อนไขบางอย่างที่รู้ได้ก่อนประสบการณ์ ในทำนองเดียวกัน คริปกีเห็นว่าเราอาจมีความรู้แบบหลังประสบการณ์เกี่ยวกับประพจน์ที่จริงอย่างจำเป็นก็ได้ ตัวอย่างเช่น ประพจน์ "ดาวประจำเมืองคือดาวประกายพรึก" นั้นเป็นประพจน์ที่จริงอย่างจำเป็น แต่ทว่ามิได้รู้ก่อนประสบการณ์ เป็นต้น ดังนั้นมโนทัศน์ก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์จึงไม่มีความสัมพันธ์อย่างจำเป็นกับจริงอย่างจำเป็น-จริงอย่างจำเป็น

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนกันว่ามีความแตกต่างระหว่างประพจน์ก่อนประสบการณ์ที่ว่า "ไม่มีอะไรที่เป็นทั้งสีแดงทั้งหมดและสีเขียวทั้งหมดในเวลาเดียวกัน" กับ "ทุกผลย่อมมีสาเหตุ" กล่าวคือ ประพจน์แรกแทบไม่สามารถจะยืนยันได้โดยไม้อาศัยการอ้างถึงถึงประสบการณ์ทางผัสสะ ส่วนประพจน์หลังนั้นเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์ที่สามารถยืนยันได้โดยไม้อ้างถึงถึงประสบการณ์ทางผัสสะ ด้วยความแตกต่างดังกล่าวจึงทำให้มีการแยกประพจน์ก่อนประสบการณ์สัมบูรณ์ (absolute a priori) ออกจากประพจน์ก่อนประสบการณ์สัมพัทธ์ (relative a priori) ซึ่งประพจน์ก่อนประสบการณ์สัมบูรณ์นั้นประกอบด้วยประพจน์ที่เกี่ยวกับความจริงเชิงวิเคราะห์และกฎทางตรรกวิทยาต่างๆ ส่วนประพจน์ก่อนประสบการณ์สัมพัทธ์นั้นเป็นประพจน์ที่มีการยืนยันหลักการบางอย่างโดยอ้างถึงประสบการณ์ทางผัสสะ ตัวอย่างเช่น "ไม่มีอะไรที่เป็นทั้งสีแดงทั้งหมดและสีเขียวทั้งหมดในเวลาเดียวกันได้" เป็นต้น

เอ. เจ. แอร์ (A. J. Ayer) เป็นนักปฏิฐานนิยม (positivist) ชาวอังกฤษคนหนึ่งซึ่งอธิบายประพจน์ก่อนประสบการณ์ว่าเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์เท่านั้น งานเขียนเรื่องสำคัญของเขาคือ "Language, Truth and Logic" (ค.ศ. 1936) และ "The Problem of Knowledge" (ค.ศ. 1956) แอร์อธิบายว่าประพจน์ก่อนประสบการณ์นั้นคือประพจน์เชิงวิเคราะห์ที่จริงโดยความหมายและไม่ให้ข้อมูลใหม่ เนื่องจากนักคิดกลุ่มปฏิฐานนิยมต้องการแสดงให้เห็นว่าประโยคจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเป็นประพจน์เชิงสังเคราะห์ที่สามารถพิสูจน์หรือตรวจสอบได้โดยประสบการณ์ทางผัสสะเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าความรู้ที่ให้ข้อมูลใหม่นั้นล้วนแล้วแต่ได้มาจากประสบการณ์ ดังนั้น นักคิดกลุ่มดังกล่าวจึงจำเป็นต้องปฏิเสธประพจน์ก่อนประสบการณ์ที่ให้ข้อมูลใหม่แก่มนุษย์ ซึ่งเท่ากับว่าแอร์ไม่ยอมรับความเป็นไปได้ของประพจน์ก่อนประสบการณ์เชิงสังเคราะห์ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าแอร์เห็นความสัมพันธ์ระหว่างก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์กับประพจน์เชิงวิเคราะห์-ประพจน์เชิงสังเคราะห์โดยมองว่าประพจน์เชิงวิเคราะห์สามารถใช้อธิบายมโนทัศน์แบบก่อนประสบการณ์ได้

ดับบลิว. วี. ไควน์ (W. V. Quine) เป็นนักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวอเมริกันที่แสดงจุดยืนปฏิเสธความแตกต่างระหว่างประพจน์เชิงวิเคราะห์และประพจน์เชิงสังเคราะห์ เขาเสนอความคิดเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไว้ในบทความเรื่อง "Two

Dogmas of Empiricism" (ค.ศ.1951) ในบทความดังกล่าว ไควน์โจมตีแนวคิดสำคัญของนักปฏิฐานนิยม 2 ประการ ประการแรก ไควน์ปฏิเสธความแตกต่างระหว่างประพจน์เชิงวิเคราะห์และประพจน์เชิงสังเคราะห์ และประการที่สอง ไควน์ปฏิเสธทฤษฎีทอนนิยม (reductionism) ที่อธิบายว่าประพจน์ที่มีความหมายทุกประพจน์นั้น ได้ความหมายมาจากโครงสร้างเชิงตรรกะของแต่ละ "คำ" (term) ที่สามารถอ้างอิงไปถึงประสบการณ์ได้ ไควน์ชี้ให้เห็นว่าเราไม่สามารถแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างประพจน์เชิงวิเคราะห์และประพจน์เชิงสังเคราะห์ได้ เนื่องจากการนิยามประพจน์เชิงวิเคราะห์นั้น จำเป็นต้องอาศัยมโนทัศน์เกี่ยวกับ "การมีความหมายเหมือนกัน" แต่ไม่ว่าจะพยายามอธิบายในทัศนดังกล่าวอย่างไร ก็ดูเหมือนจะพบปัญหา ทำให้ไม่อาจหาคำอธิบายที่เพียงพอที่จะทำให้เข้าใจ "ประพจน์เชิงวิเคราะห์" ได้ ตัวอย่างเช่น หากจะอธิบายมโนทัศน์การมีความหมายเหมือนกันว่าหมายถึงคำที่สามารถสลับที่กันได้โดยคำความจริงไม่เปลี่ยน (interchangeable salva veritate) ก็ไม่อาจเข้าใจได้ กล่าวคือ จะแน่ใจได้อย่างไรว่ากรณีของ "ชายโสด" กับ "ชายที่ยังไม่ได้แต่งงาน" จะไม่เหมือนกับกรณีของ "สิ่งมีชีวิตที่มีหัวใจ" กับ "สิ่งมีชีวิตที่มีไต" กล่าวคือ ในกรณีของ "สิ่งมีชีวิตที่มีหัวใจ" กับ "สิ่งมีชีวิตที่มีไต" นั้นสามารถเปลี่ยนที่กันได้โดยคำความจริงไม่เปลี่ยน แต่ดูเหมือนว่าจะมีความหมายเปลี่ยนไป ซึ่งหากจะโต้แย้งว่าแน่ใจได้ว่าสองกรณีนี้ไม่เหมือนกัน เพราะเป็นเรื่องจำเป็นที่ชายโสดทุกคน(และชายโสดเท่านั้น)ที่เป็นชายผู้ยังไม่ได้แต่งงาน (Necessarily, all -and only-bachelors are unmarried man) แต่ไควน์เห็นว่าโต้แย้งแบบนี้ไม่ได้เนื่องจากการใช้คำว่า "เป็นเรื่องจำเป็น" (Necessarily) นั้นยอมรับไว้ก่อน (presuppose) ว่าคำนี้มีลักษณะ nonextensional คืออ้างอิงเฉพาะความหมายของภาษาเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น นัยของความจริงอย่างจำเป็นที่กล่าวถึงนั้น รวมเอาความเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์เอาไว้ด้วย ดังนั้น การนำแนวคิดที่รวมมโนทัศน์ความเป็นวิเคราะห์มาอธิบายประพจน์เชิงวิเคราะห์จึงเป็นการให้เหตุผลที่มีลักษณะวนเป็นวงกลม (circularity) ซึ่งไม่อาจยอมรับได้

การที่ไควน์ปฏิเสธความแตกต่างระหว่างประพจน์เชิงวิเคราะห์และประพจน์เชิงสังเคราะห์ (ซึ่งเท่ากับไม่มีอะไรที่เรียกว่า "ประพจน์เชิงวิเคราะห์") นั้น ทำให้นักปรัชญาบางคนที่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างประพจน์แบบก่อนประสบการณ์และประพจน์เชิงวิเคราะห์ สรุปตามมาว่าไควน์ได้ปฏิเสธความรู้ก่อนประสบการณ์ไปด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น เพเนโลเป แมดดี (Penelope Maddy) อธิบายไว้ใน "Naturalism and A Priori" (ค.ศ. 2000) ว่าประพจน์เชิงวิเคราะห์คือประพจน์ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประพจน์เชิงวิเคราะห์จึงพิจารณาได้ว่าเป็นประพจน์ที่รู้อย่างก่อนประสบการณ์ และแมดดีเห็นว่าการยอมรับประพจน์เชิงวิเคราะห์นั้น อาจทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการแทนที่คำต่างๆ ที่มีความหมายเหมือนกัน ดังนั้น แมดดีจึงสรุปว่าต้องปฏิเสธประพจน์เชิงวิเคราะห์ หรือในอีกแง่ก็คือประพจน์ที่รู้อย่างก่อนประสบการณ์ แมดดีเห็นว่าการปฏิเสธประพจน์ที่รู้อย่างก่อนประสบการณ์นี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับไควน์

ในส่วนตัวไปจะอธิบายถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์ในประเด็นเรื่องการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ดังกล่าว โดยประเด็นเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนนั้น เป็นการตอบคำถามว่าอะไรคือเหตุอันควรให้เชื่อว่าประพจน์หนึ่งๆ สามารถถือได้ว่าเป็นความรู้

4. การให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์

การให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์นั้นเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งในญาณวิทยา กล่าวคือ นักญาณวิทยาต้องการที่จะหาเหตุผลสนับสนุนว่าอะไรทำให้ความรู้ก่อนประสบการณ์ถือว่าเป็น "ความรู้" ก่อนประสบการณ์และอะไรทำให้ความรู้หลังประสบการณ์ถือว่าเป็น "ความรู้" หลังประสบการณ์

คำตอบต่อประเด็นดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละคน จากที่อธิบายในส่วนที่แล้ว จะเห็นได้ว่า คำตอบอธิบายว่าความรู้ก่อนประสบการณ์จะมีเหตุผลสนับสนุนก็ต่อเมื่อเหตุผลสนับสนุนนั้นปราศจากข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ทางผัสสะ ซึ่งเป็นการใช้วิธีกำหนดลักษณะเชิงลบ เนื่องจากคำอธิบายว่าความรู้ก่อนประสบการณ์นั้นคือการที่ความเชื่อว่า x ของบุคคล นั้นมีเหตุผลสนับสนุนที่ "เป็นอิสระจาก" หรือ "ไม่ขึ้นอยู่กับ" ประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อว่า "ผลเป็นสิ่งที่ตามมาจากเหตุ" อย่างไรก็ตาม ได้มีการกำหนดลักษณะเชิงบวก โดยการอธิบายว่าความเชื่อว่า x ของบุคคลนั้นมีเหตุผลสนับสนุนที่ "ขึ้นอยู่กับ" (depend on) อะไร ตัวอย่างเช่น ฮิลลารี พัทนัม (Hilary Putnam) และฟิลลิป คิทเชอร์ (Philip Kitcher) เสนอว่าความเชื่อจะมีเหตุผลสนับสนุนก่อนประสบการณ์เมื่อความเชื่อนั้นมีเหตุผลสนับสนุนอย่างไม่ใช่ประสบการณ์และไม่อาจถูกหักล้างได้ด้วยประสบการณ์ การให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ก่อนประสบการณ์ในลักษณะเชิงบวก มักเชื่อมโยงกับมโนทัศน์อื่นๆ เช่น มโนทัศน์ความจริงจำเป็น หรือมโนทัศน์ประพจน์เชิงวิเคราะห์ กล่าวคือ ความรู้ก่อนประสบการณ์จะมีเหตุผลสนับสนุนก็ต่อเมื่อความรู้ดังกล่าวเป็นความจริงจำเป็น หรือความรู้ก่อนประสบการณ์จะมีเหตุผลสนับสนุนก็ต่อเมื่อเป็นความรู้ที่แสดงออกในรูปแบบประพจน์เชิงวิเคราะห์ได้ (โปรดดู Kitcher, 1983 และ Putnam, 1976)

คำตอบเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ก่อนประสบการณ์อีกแบบหนึ่งเป็นของประสบการณ์นิยมแบบสุดโต่ง (radical empiricism) ซึ่งเห็นได้ชัดในแนวคิดของ จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) กล่าวคือ ประสบการณ์นิยมแบบสุดโต่งจะโต้แย้งความเป็นไปได้ของความรู้ก่อนประสบการณ์ โดยเสนอว่าประพจน์ที่คิดว่ามีเหตุผลสนับสนุนอย่างก่อนประสบการณ์นั้น อันที่จริงแล้วมีเหตุผลสนับสนุนอย่างหลังประสบการณ์ ความรู้เกี่ยวกับประพจน์ทางคณิตศาสตร์เป็นตัวอย่างที่สำคัญในการโต้แย้งดังกล่าว ตัวอย่างเช่น มิลล์อธิบายว่าประพจน์ทางคณิตศาสตร์ได้มาจากวิธีการอุปนัย (induction) ซึ่งอาศัยประสบการณ์ทางผัสสะเพื่อเป็นเหตุผลสนับสนุนประพจน์ดังกล่าว (โปรดดู Mill, 1874) อย่างไรก็ตาม ไควน์ ซึ่งเป็นนักประสบการณ์นิยมอีกคนหนึ่งนั้น ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่าประพจน์ทางคณิตศาสตร์ได้มาโดยวิธีการอุปนัย ไควน์เสนอว่าประพจน์ทางคณิตศาสตร์นั้นได้รับการยืนยันเพราะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ไควน์มีข้อเสนอเกี่ยวกับญาณวิทยาเชิงธรรมชาติ (naturalized epistemology) ที่เสนอให้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อตอบคำถามสำคัญทางญาณวิทยาเกี่ยวกับความรู้ และข้อเสนอเรื่อง "ข้อโต้แย้งเรื่องความหลีกเลี่ยงไม่ได้" (indispensability argument) ที่เสนอว่าเราควรยอมรับการดำรงอยู่ของสิ่งทางคณิตศาสตร์ (เช่น เซต จำนวน ฟังก์ชัน) เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถอธิบายโลกโดยปราศจากคณิตศาสตร์ได้ จะเห็นได้ว่าแม้ไควน์จะไม่เห็นด้วยกับมิลล์ในเรื่องที่ว่าความรู้เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ได้มาด้วยวิธีการอุปนัย แต่ไควน์ก็ยังอาศัยวิทยาศาสตร์ (ซึ่งหลายฝ่ายยอมรับว่าเป็นความรู้หลังประสบการณ์) มาเหตุผลสนับสนุนความรู้เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ (โปรดดู Quine, 1993)

ในส่วนของการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้หลังประสบการณ์นั้น มีแนวคิดสำคัญ 2 ประการ คือ (1) มูลฐานนิยม (foundationalism) (2) สหณัยนิยม (coherentism) มูลฐานนิยมจะให้เหตุผลสนับสนุนความรู้หลังประสบการณ์ โดยพิจารณาว่าความรู้ดังกล่าวสามารถย้อนกลับไหาที่มาของความรู้ที่มาจากรากฐานได้หรือไม่ โดยรากฐานที่ว่าก็คือประสบการณ์ทางผัสสะนั่นเอง ตัวอย่างของนักปรัชญาที่อาศัยแนวคิดมูลฐานนิยมเพื่อเป็นเหตุผลสนับสนุนความรู้หลังประสบการณ์คือ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) เอ. เจ. แอร์ (A. J. Ayer) และ ซี. ไอ. ลูอิส (C. I. Lewis) เป็นต้น

ในขณะที่สหนิยมนิยมเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ทำให้เหตุผลสนับสนุนความรู้หลังประสบการณ์ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ที่สอดคล้องในชุดความเชื่อที่ประกอบกันขึ้นเป็นความรู้หลังประสบการณ์ สหนิยมนิยมเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อมักเรียกว่า "องค์รวมนิยมเชิงญาณวิทยา" (epistemic holism) ไควนก็จัดเป็นนักปรัชญาคนหนึ่งที่มีแนวคิดแบบองค์รวมนิยมเช่นกัน องค์รวมนิยมของไควนจะไม่ยอมรับความแตกต่างระหว่างประพจน์เชิงวิเคราะห์และประพจน์เชิงสังเคราะห์ และไม่ยอมรับว่าความเชื่อแต่ละความเชื่อของมนุษย์ยืนยันทายประสบการณ์ทางผัสสะ เนื่องจากการยืนยันความเชื่อของมนุษย์กระทำอย่างเป็นองค์รวม หรืออย่างทั้งระบบความเชื่อ มิใช่ตามแต่ละความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง

5. ข้อถกเถียงเกี่ยวกับความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์ในสมัยปัจจุบัน

ความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งในญาณวิทยาที่เป็นที่ถกเถียงกันจนกระทั่งปัจจุบัน โดยประเด็นสำคัญในการถกเถียงมักเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจว่าความรู้ดังกล่าวคืออะไร และมีความสัมพันธ์กับโน้ตอื่น ๆ อย่างไร นอกจากนี้ มีการถกเถียงเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่เกิดจากแนวคิดเรื่องความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น ข้อเสนอในอดีตที่ผ่านมามีการเชื่อมโยงโน้ตเรื่องความรู้ก่อนประสบการณ์กับโน้ตอื่น ๆ (เช่นความจริงจำเป็น ความจำเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์) แต่นักปรัชญาลายคนเห็นว่าการยึดถือตัวอย่างประพจน์ในเรขาคณิตระบบยูคลิด (Euclidian geometry) ในฐานะตัวอย่างของความรู้ก่อนประสบการณ์นั้นไม่สามารถใช้ได้อย่างที่เคยทำกันตั้งแต่อดีตนั้น อาจไม่สามารถยอมรับอีกต่อไป เนื่องจากปัจจุบันมีเรขาคณิตนอนอกระบบยูคลิด (non-Euclidian geometry) ตัวอย่างเช่น บองซู นักเหตุผลนิยมร่วมสมัยได้เสนอจุดยืนเหตุผลนิยมแบบประนีประนอม (moderate rationalism) ซึ่งแตกต่างจากจุดยืนเหตุผลนิยมแบบสุดโต่ง (radical empiricism) เหตุผลนิยมแบบพอประมาณนี้เห็นว่าความรู้ก่อนประสบการณ์สามารถคิดได้และเป็นเท็จได้โดยอาศัยหลักฐานจากประสบการณ์ทางผัสสะ (BonJour, 1997) หรืออัลเบิร์ต คาสุลโล (Albert Casullo) ได้ปกป้องการให้เหตุผลสนับสนุนแบบก่อนประสบการณ์ โดยโต้แย้งข้อเสนอของนักประสบการณ์นิยมแบบสุดโต่งว่ามีข้อบกพร่อง (Casullo, 2005)

นอกจากนี้ ยังมีการถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้ ในส่วนของการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้แบบก่อนประสบการณ์นั้น ผู้ยึดถือญาณวิทยาเชิงธรรมชาติแบบเข้มข้น (strong naturalized epistemology) ซึ่งเห็นว่าญาณวิทยาเป็นส่วนหนึ่งของวิทยาศาสตร์ มักมีข้อเสนอเพื่อปฏิเสธการให้เหตุผลสนับสนุนแบบก่อนประสบการณ์ กระนั้นก็ดี มีข้อเสนอจากญาณวิทยาเชิงธรรมชาติแบบประนีประนอมที่เห็นว่าญาณวิทยาเชิงธรรมชาตินั้นไปด้วยกันได้กับความรู้หรือการให้เหตุผลสนับสนุนก่อนประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น ข้อเสนอของ เอ. ไอ. โกลด์แมน (A. I. Goldman) ซึ่งปรับเปลี่ยนโน้ตของการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้แบบก่อนประสบการณ์ โกลด์แมนชี้ว่าความไม่สามารถผิดพลาดได้ ความแน่นอนและเปลี่ยนแปลงนั้น มิใช่ลักษณะจำเป็นของการให้เหตุผลสนับสนุนแบบก่อนประสบการณ์ (Goldman, 1999: 1-28) นอกจากนี้ นักเหตุผลนิยมมักปกป้องการให้เหตุผลสนับสนุนก่อนประสบการณ์ โดยอาศัยโน้ตเรื่องอวัชคณิตญาณ (intuition) ตัวอย่างเช่นข้อเสนอของบองซูและข้อเสนอของจอร์จ บิลเลอร์ (George Bealer) (โปรดดู BonJour, 1997 และ Bealer, 1999)

ในส่วนของการให้เหตุผลสนับสนุนความรู้แบบหลังประสบการณ์นั้น ผู้ที่มีแนวคิดแบบมูลฐานนิยมและแนวคิดแบบสหนิยมนิยมก็ยังคงถกเถียงกันเกี่ยวกับสิ่งที่ให้เหตุผลสนับสนุนความรู้หลังประสบการณ์ มีข้อเสนอใหม่ที่มุ่งหลีกเลี่ยงข้อโต้แย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา ตัวอย่างเช่น เจมส์ แวน คลีฟ (James van Cleve) มีข้อเสนอเพื่อปกป้องจุดยืนแบบมูลฐานนิยมแบบประนีประนอม (moderate foundationalism) ซึ่งแตกต่างจากมูลฐานนิยมแบบเข้มข้น (strong foundationalism) ตามความเห็นของมูลฐานนิยมแบบพอประมาณนั้นความเชื่อพื้นฐาน (basic beliefs) ไม่จำเป็นต้องมีความแน่นอนและผิดพลาดไม่ได้ (Cleve, 2005: 168-178)

ประเด็นที่มีการถกเถียงเกี่ยวกับความรู้ทั้งสองประเภทเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่านักญาณวิทยาต้องการที่จะทราบถึงธรรมชาติของความรู้ และเหตุผลที่ทำให้เราเรียกความเชื่อหนึ่งๆ ว่าเป็นความรู้ ซึ่งคำถามเกี่ยวกับความรู้เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคำถามสำคัญที่นักญาณวิทยาทุกยุคสมัยพยายามจะหาคำตอบให้ได้ทั้งสิ้น

ศิริประภา ขวณะญาณ (ผู้เรียบเรียง)

เรียบเรียงจาก

- Boghossian, Paul Artin. 1996. Knowledge, A Priori. In Donald M. Borchert (ed.). *The Encyclopedia of Philosophy*. New York: Macmillan, Supplement: 281-283.
- Casullo, Albert. 2001. A priori/ A Posteriori. In Jonathan Dancy and Ernest Sosa (eds.). *A Companion to Epistemology*. Oxford: Blackwell, pp.1-3.
- , 2006. Knowledge, A Priori. In Donald M. Borchert (ed.). *Encyclopedia of Philosophy*. Detroit: Macmillan, Vol.5: 79-86.
- Hamlyn, D. W. 2006. A Priori and A Posteriori. In Donald M. Borchert (ed.). *Encyclopedia of Philosophy*. Second edition. New York: Macmillan, Vol. 1: 240-246.

เอกสารอ้างอิง

- Bealer, George. 1999. The A Priori. In John Greco and Ernest Sosa (eds.). *The Blackwell Guide to Epistemology*. Massachusetts: Blackwell, pp. 243-270.
- Bonjour, Laurence. 1997. *In Defense of Pure Reason*. New York: Cambridge.
- Casullo, Albert. 2005. Epistemic Overdetermination and A Priori Justification. *Philosophical Perspectives* 19: 41-58.
- Cleve, J. V. 2005. Why Coherence is Not Enough: Defense of Moderate Foundationalism. In Matthias Steup and Ernest Sosa (eds.). *Contemporary Debates in Epistemology*. MA: Blackwell, pp. 168-178.

- Goldman, A. I. 1999. A Priori Warrant and Naturalistic Epistemology. *Philosophical Perspective* 13: 1-28.
- Kitcher, Philip. 1983. *The Nature of Mathematical Knowledge*. New York: Oxford University Press.
- Mill, John Stuart. 1874. *A System of Logic*. New York: Harper & Brothers.
- Putnam, Hilary. 1976. 'Two Dogmas' Revisited. In Gilbert Ryle (ed.). *Contemporary Aspects of Philosophy*. Stocksfield: Oriel Press, pp. 202-213.
- Quine, W. V. 1953. Two Dogmas of Empiricism. In *From a Logical Point of View*. Cambridge: Harvard University Press.
- -----, 1993. Epistemology Naturalized. In *Ontological Relativity and Other Essays*. New York: Columbia University Press.

เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม

- Ayer, A. J. 1936 (2nd edition, 1946). *Language, Truth, and Logic*. New York: Dover. (มีข้อเสนอจากประสบการณ์นิยมแบบสุดโต่งเกี่ยวกับความหมายและความรู้)
- Bonjour, L. 1985. *The Structure of Empirical Knowledge*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (การปกป้องสัจนิยมเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนแบบอาศัยประสบการณ์)
- Carruthers, P. 1992. *Human Knowledge and Human Nature*. Oxford: Oxford University Press. (อธิบายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องแหล่ง (source) ของความรู้ รวมถึงความรู้ก่อนประสบการณ์)
- Coffa, J. A. 1991. *The Semantic Tradition from Kant to Carnap*. Cambridge: Cambridge University Press. (ประวัติของปรัชญาต่อหลักการเรื่องก่อนประสบการณ์ของคานต์)
- Goldman, A. I. 1986. *Epistemology and Cognition*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (เสนอข้อปกป้องการให้เหตุผลสนับสนุนและความรู้ในลักษณะเป็นกระบวนการสร้างความเชื่อที่เชื่อถือได้)
- Kant, I. 1781/1787. *Critique of Pure Reason*. Trans. N. Kemp Smith. London: Macmillan, 1963. (งานคลาสสิกเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างข้อความก่อนประสบการณ์-หลังประสบการณ์ และข้อความวิเคราะห์-ข้อความสังเคราะห์)
- Kripke, S. A. 1980. *Naming and Necessity*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (ท้าทายความคิดที่ว่าเฉพาะประพจน์ที่จริงอย่างจำเป็นเท่านั้นที่รู้ได้อย่างก่อนประสบการณ์)
- Lewis, C. I. 1946. *An Analysis of Knowledge and Valuation*. LaSalle, IL: Open Court. (งานคลาสสิกเกี่ยวกับมูลนิธินิยมว่ามีบทบาทหลักในการให้เหตุผลสนับสนุนแบบอาศัยประสบการณ์)
- Moser, P. K. (ed.). 1987. *A Priori Knowledge*. Oxford: Oxford University Press. (ประกอบด้วยบทความร่วมสมัยที่สำคัญ 10 บทความเกี่ยวกับความรู้ก่อนประสบการณ์)
- -----, 1989. *Knowledge and Evidence*. Cambridge: Cambridge University Press. (เสนอข้อปกป้องวิธีการแบบมูลฐานนิยมต่อความรู้ที่อาศัยประสบการณ์ว่าได้เหตุผลสนับสนุนที่อาศัยประสบการณ์มาจากการรับรู้ทางผัสสะ)
- -----, 1993. *Philosophy after Objectivity*. New York: Oxford University Press. (การตรวจสอบชนิดของข้อยืนยัน (warrant) ต่อข้ออ้างเรื่องความรู้แบบสันนิษฐานและความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก)
- Moser, P. K. and Vander Nat, A. (eds.). 1987 (2nd edition, 1995). *Human Knowledge: Classical and Contemporary Approaches*. New York: Oxford University Press. (รวมทั้งงานเขียนคลาสสิกและงานเขียนร่วมสมัยเกี่ยวกับเงื่อนไขของความรู้ก่อนประสบการณ์และความรู้หลังประสบการณ์ มีบทความของแอร์ ไควน์ คริปกี ลูอิส รัสเซลล์ และนักปรัชญาอื่นๆ)
- Pap, A. 1958. *Semantics and Necessary Truth*. New Haven, CT: Yale University Press. (การสำรวจและประเมินความคิดเห็นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 – คริสต์ศตวรรษที่ 20 เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องความจริงจำเป็น มโนทัศน์เรื่องความเป็นข้อความวิเคราะห์ และมโนทัศน์เรื่องก่อนประสบการณ์ รวมถึงความคิดเห็นของไลบ์นิซ คานต์ ล็อค และฮิวม)
- Quine, W. V. 1953 (2nd edition, 1961). *From a Logical Point of View*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (มีบทความ 'Two Dogmas of Empiricism' ซึ่งเป็นบทความที่ได้แย้งความแตกต่างระหว่างข้อความวิเคราะห์และข้อความสังเคราะห์)
- Shanker, S. G. 1987. *Wittgenstein and the Turning-Point in the Philosophy of Mathematics*. London: Croom Helm. (อธิบายความคิดเห็นของริดเกนส์ไดน์เกี่ยวกับความจริงทางคณิตศาสตร์และความรู้ก่อนประสบการณ์)

คำที่เกี่ยวข้อง

เหตุผลนิยม-ประสบการณ์นิยม / ปรัชญาประวัติศาสตร์ / การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า / การให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อ / ความเป็นสาเหตุ
Rationalism and Empiricism / Philosophy of History / Arguments for the Existence of God / Epistemic Justification / Causation

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ

 ค้นหา

การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า Arguments for the Existence of God

1. ปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้า
2. การอ้างเหตุผลเชิงภววิทยา
3. การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา
4. การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียา
5. การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรม
6. การอ้างเหตุผลแบบอื่นๆ

เรียบเรียงจาก
เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม
คำที่เกี่ยวข้อง

1. ปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้า

ศาสนาหลักสำคัญของโลก ได้แก่ ศาสนาคริสต์ อิสลาม และยิว เป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว และยอมรับว่าพระเจ้าคือความเป็นจริงสูงสุด (the supreme reality) ของจักรวาล ในทางปรัชญาศาสนาและเทววิทยา ปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้าอาจแบ่งได้เป็นสองประเด็นหลัก ประการแรกได้แก่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระเจ้า (attributes of God) นักเทววิทยานิยามคุณลักษณะสำคัญต่างๆ ของพระเจ้าไว้ดังนี้ พระเจ้าทรงปรากฏในทุกแห่ง (omnipresent) ทรงเป็นผู้สร้างและผู้พิทักษ์ (creator and sustainer) ทรงเป็นสัพพัญญู (omniscient) ทรงเป็นผู้ทรงพลังอำนาจสมบูรณ์ (omnipotent) ทรงเป็นความดีสมบูรณ์ (perfectly good) และทรงเป็นที่มาของพันธะทางจริยธรรม (a source of moral obligation) ปัญหาที่เกี่ยวข้องของคุณลักษณะของพระเจ้าที่ถกเถียงกันมานาน ได้แก่ ปัญหาว่าพระเจ้านั้นมีคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้โดยสมบูรณ์หรือไม่ แต่ละคุณลักษณะมีปัญหาในตัวเองอย่างไรและมีความขัดแย้งกับคุณลักษณะอื่นๆ ของพระเจ้าหรือไม่ เป็นต้น

ประการที่สองคือการอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นข้อถกเถียงสำคัญในปรัชญาศาสนา การอ้างเหตุผลดังกล่าวเป็นความพยายามยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าในฐานะที่เป็นความจริงสูงสุด เป็นที่มาหรือบ่อเกิดของสรรพสิ่งทั้งปวง การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นข้อถกเถียงที่สามารถสืบย้อนไปได้ถึงอริสโตเติลผู้เสนอว่ามีปฐมกร (the first mover) ในฐานะที่มาของการเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ ขณะที่ตัวมันเองไม่เคลื่อนไหว นักปรัชญาในยุคกลางทั้งฝ่ายคริสต์ อิสลาม และยิวต่างเสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น ออกัสติน (Augustine) อัล-กอลชาลี (al-Ghazali) แอนเซลม (Anselm) ไมโมนิดีส (Maimonides) โทมัส อควินัส (Thomas Aquinas) และจอห์น ดันสโกตัส (John Dun Scotus) ส่วนนักปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ เช่น เรอเน เดส์การตส์ (Rene Descartes) กอดฟรีด ไลบ์นิซ (Gottfried Leibniz) และอิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) ล้วนเสนอการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าในรูปแบบต่างๆ การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้ายังคงเป็นข้อถกเถียงสำคัญในศตวรรษที่ 20 นักปรัชญาศาสนาร่วมสมัยจำนวนไม่น้อย เช่น อัลวิน แพลนติงกา (Alvin Plantinga) ริชาร์ด สวินเบิร์น (Richard Swinburne) พยายามเสนอการอ้างเหตุผลแบบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการมีอยู่ของพระเจ้าให้นักนับและชัดเจนยิ่งขึ้น

การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า โดยหลัก อาจแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ การอ้างเหตุผลแบบก่อนประสบการณ์ (a priori argument) หรือการอ้างเหตุผลเชิงมโนทัศน์ (conceptual argument) คือ การอ้างเหตุผลเชิงภววิทยา (ontological argument) กับกรอ้างเหตุผลแบบอิงประสบการณ์ ได้แก่ การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา (cosmological

argument) การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียา (teleological argument) นอกจากนี้ยังมีการอ้างเหตุผลเฉพาะเรื่องเช่น การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรม (moral argument) รวมไปถึงการอ้างเหตุผลเรื่องการมีอยู่ของความงาม ประสบการณ์ศาสนา เหตุการณ์อัศจรรย์ และปัญหาเรื่องความชั่วร้าย เป็นต้น ในที่นี้เน้นการอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าในรูปแบบหลัก 4 แบบอันได้แก่ การอ้างเหตุผลเชิงภววิทยา การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียา และการอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรม

2. การอ้างเหตุผลเชิงภววิทยา

การอ้างเหตุผลแบบนี้เป็นการอ้างเหตุผลเชิงมโนทัศน์หรือแบบก่อนประสบการณ์ ซึ่งเห็นว่าการยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าสามารถกระทำได้โดยไม่ต้องอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์หรือประสบการณ์ แต่อาศัยการวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องพระเจ้าในฐานะสิ่งที่สมบูรณ์สูงสุดเพียงอย่างเดียว ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ได้แก่ แอนเซลม (Anselm) จอห์น ดัน สโกตัส (John Dun Scotus) เดส์การ์ด (Descartes) สปิโนซา (Spinoza) และ ไลบ์นิซ (Leibniz) ส่วนนักปรัชญาร่วมสมัยได้แก่ นอร์แมน มัลคอม (Norman Malcom) คาร์ล บาร์ธ (Karl Barth) ชาร์ลส์ ฮาร์ทฮอร์น (Charles Hartshorne) เจมส์ รอสส์ (James Ross) และอัลวิน แพลนทิงกา (Alvin Plantinga) เป็นต้น

การอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาของแอนเซลมปรากฏใน Proslogium และ Response to Guanilo แอนเซลมนิยามพระเจ้าว่า "พระเจ้าคือสิ่งซึ่งไม่มีสิ่งใดยิ่งใหญ่กว่าที่จะสามารถคิดถึงได้" (God is something than which nothing greater can be conceived.) คำว่า "ยิ่งใหญ่กว่า" หรือ "ดีกว่า" นี้หมายถึง "สมบูรณ์กว่า" ข้ออ้างนี้นำไปสู่ข้ออ้างตามมาคือ สิ่งซึ่งไม่มีสิ่งใดยิ่งใหญ่กว่าที่จะสามารถคิดถึงได้นี้ อย่างน้อยก็มีอยู่ในจิตของเราในฐานะวัตถุแห่งความคิด แอนเซลมแย้งพวกปฏิเสธพระเจ้าว่าเราอาจปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้าในความเป็นจริง (เช่น จากการมองไม่เห็นทำให้เราสรุปว่าไม่มีพระเจ้า) แต่เราไม่สามารถปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้าในจิตหรือในความเข้าใจของเราได้ เพราะการปฏิเสธการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ต้องมีสมมติฐานล่วงหน้าว่าสิ่งนั้นมีอยู่ในฐานะความคิด การปฏิเสธพระเจ้าโดยตัวมันเองเท่ากับเป็นการยอมรับว่ามีมโนทัศน์เรื่องพระเจ้าอยู่ในจิตของเรา แอนเซลมเสนอว่า

- (1) สัต (being) ซึ่งยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่จะสามารถคิดถึงได้จะต้องมีอยู่จริงด้วย ไม่ใช่แค่คิดถึงได้อย่างเดียว
- (2) สัตที่ดำรงอยู่ในความเป็นจริง ย่อมยิ่งใหญ่กว่าสัตที่สามารถคิดถึงได้อย่างเดียว (เพราะสัตดังกล่าวทั้งคิดถึงได้และมีอยู่)
- (3) ดังนั้น สัตที่สามารถคิดถึงได้ซึ่งยิ่งใหญ่ที่สุดคือพระเจ้าย่อมต้องมีอยู่

ใน On Behalf of the Fool กาวนิโล (Gaunilo) โต้แย้งการอ้างเหตุผลของแอนเซลม โดยอ้างเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้ากับเกาะสมบูรณ์แบบ (the perfect island) กล่าวคือเห็นว่าถ้าเป็นตามความคิดของแอนเซลม การมีความคิดเรื่องเกาะสมบูรณ์แบบซึ่งมีอยู่ในจิต (intentional existence) ย่อมต้องนำไปสู่การที่เกาะนั้นมีอยู่จริง (formal existence) แต่ในความเป็นจริงแล้วการมีอยู่ในจิตหรือการที่เราสามารถคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจิตได้ ไม่จำเป็นจะต้องนำไปสู่การมีอยู่ในความเป็นจริงของสิ่งนั้น แอนเซลมโต้แย้งกาวนิโลในประเด็นนี้ว่าการมีอยู่มีสองแบบคือ การดำรงอยู่อย่างมีเงื่อนไข (contingent existence) กับ การดำรงอยู่อย่างจำเป็น (necessary existence) สิ่งซึ่งยิ่งใหญ่ที่สุดและสามารถคิดถึงได้ต้องดำรงอยู่จริงและเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคิดได้ว่าไม่ดำรงอยู่ กล่าวคือจำเป็นต้องดำรงอยู่ ดังนั้น มีแต่สิ่งที่ยังดำรงอยู่อย่างจำเป็นเท่านั้นที่สามารถจะเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งสามารถคิดถึงได้ และสิ่งนั้นคือพระเจ้า การอ้างเหตุผลของกาวนิโลนั้นไม่สามารถใช้ได้ เพราะพระเจ้าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งสามารถคิดถึงได้และมีอยู่อย่างจำเป็น ในขณะที่สัตอื่นๆ เช่น เกาะสมบูรณ์แบบ ดำรงอยู่อย่างมีเงื่อนไขหรือมีเงื่อนไขทั้งสิ้น สำหรับแอนเซลมจึงเป็นไปได้โดยที่พระเจ้าจะไม่ได้อยู่

เดส์การ์ดเสนอว่าพระเจ้าคือสัตที่สมบูรณ์สูงสุด ซึ่งต้องมีความสมบูรณ์แบบที่เป็นไปได้ทั้งปวง สิ่งที่ไม่สามารถดำรงอยู่ย่อมสมบูรณ์แบบน้อยกว่า และการดำรงอยู่เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของสัตที่สมบูรณ์ การดำรงอยู่ไม่สามารถแยกจากพระเจ้าได้ ดังนั้น พระเจ้าจำเป็นต้องดำรงอยู่จริง เดส์การ์ดอ้างถึงการมีอยู่ของสามเหลี่ยมซึ่งต้องมีสามด้านและมีมุมรวมกันเท่ากับร้อยแปดสิบองศาอย่างจำเป็น หรือความจำเป็นที่ภูเขาต้องมีหุบเขา ในทำนองเดียวกัน พระเจ้าก็ทรงดำรงอยู่อย่างจำเป็น

คานต์โต้แย้งการอ้างเหตุผลของเดส์การ์ดโดยอ้างว่าการดำรงอยู่ไม่ใช่คุณสมบัติ หรือที่คานต์กล่าวว่า "การดำรงอยู่ไม่ใช่ภาคแสดง" (Existence is not a predicate.) ในขั้นแรก คานต์เสนอว่าในประพจน์ "สัตสมบูรณ์แบบดำรงอยู่" (A perfect being exists.) แต่การดำรงอยู่ไม่ใช่ภาคแสดง ย่อมหมายถึงว่ามันไม่สามารถเป็นคุณสมบัติของคำที่เราอ้างถึง ซึ่งก็คือไม่ใช่คุณสมบัติของ "สัตสมบูรณ์แบบ" และถ้าไม่มีคุณสมบัติแห่งการดำรงอยู่ดังกล่าว การอ้างเหตุผลแบบนี้ย่อมไม่สามารถกระทำได้ในขั้นที่สอง คานต์แย้งว่าประพจน์ที่อ้างเรื่องการดำรงอยู่ของพระเจ้านั้นมีลักษณะเป็นประพจน์เชิงสังเคราะห์ (synthetic proposition) มากกว่าจะเป็นประพจน์เชิงวิเคราะห์ (analytic proposition) เพราะการอ้างการมีอยู่ของพระเจ้าโดยตัวมันเองเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยประสบการณ์และการสังเกตการณ์โลก เราอ้างการมีอยู่ของพระเจ้าแบบก่อนประสบการณ์ในเชิงภววิทยาแบบแอนเซลมและเดส์การ์ดไม่ได้ เพราะเป็นการขัดแย้งในตัวเอง อย่างไรก็ตาม คานต์ได้เสนอการอ้างเหตุผลสนับสนุนการมีอยู่ของพระเจ้าในเชิงจริยธรรม (โปรดดูหัวข้อ การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรม)

นักปรัชญาศาสนาในปัจจุบันที่สนับสนุนการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยา เช่น นอร์แมน มัลคอม เสนอว่าแทนที่จะเข้าใจความคิดเรื่อง "สัตจำเป็น" (necessary being) ในฐานะมโนทัศน์ที่ไร้ความหมาย เราควรพิจารณาในทัศนะนี้ในบริบททางศาสนา จากข้อเสนอของแอนเซลม มัลคอมมองว่า มโนทัศน์เรื่อง "สัตจำเป็น" สร้างมาขึ้นเพื่อแสดงว่าพระเจ้าทรงดำรงอยู่ในลักษณะที่สามารถคิดถึงได้อย่างยิ่งใหญ่ที่สุด เพื่อขจัดความเป็นไปได้ของการไม่มีอยู่ (non-existence) ซึ่งเป็นนัยของการดำรงอยู่โดยบังเอิญ มัลคอมเห็นว่าไม่ใช่เรื่องไร้สาระที่จะปฏิเสธความคิดเรื่องพระเจ้าในฐานะของสัตที่มีข้อจำกัด เพราะเป็นไปตามตรรกะของความเชื่อทางศาสนา นั่นคือ หากพระเจ้าทรงมีลักษณะแห่งข้อจำกัด พระเจ้าย่อมทรงไม่อาจเป็นความเคารพสักการะได้ มัลคอมมองว่าการพูดถึงสัตที่มีเงื่อนไข (contingent) และสัตจำเป็น (necessary) มีลักษณะเป็นการใช้ภาษาพูดถึงสิ่งตรงกันข้าม เช่นเดียวกับมโนทัศน์เรื่องการอิงอาศัย (dependence) และมโนทัศน์เรื่องการเป็นอิสระ (independence) ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม โดยมโนทัศน์แรกมีฐานะต่อกันมากกว่าอีกมโนทัศน์หนึ่ง สัตที่มีเงื่อนไขนั้นไม่มีข้อจำกัด เพราะการดำรงอยู่ของสัตประเภทนี้จำเป็นต้องขึ้นกับสิ่งอื่น ดังนั้น จึงนับว่าต่อยกว่า เมื่อเป็นสิ่งที่ต่อยกว่า ก็จะไม่สามารถที่จะทำให้เกิดสิ่งอื่นได้ มัลคอมเห็นว่านี่คือเหตุผลสำคัญที่ทำให้แอนเซลมเห็นว่าพระเจ้าที่ทรงต้องดำรงอยู่อย่างจำเป็นอิสระเหนือสิ่งอื่นพระองค์ทรงต้องเป็นสัตจำเป็น

คาร์ล บาร์ธ (Karl Barth) ตีความการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาว่าเป็นการแสดงออกซึ่งความศรัทธา (an expression of faith) ซึ่งมีสมมติฐานล่วงหน้าอยู่แล้วว่าพระเจ้าทรงมีอยู่ บาร์ธเห็นว่าข้อเสนองานของแอนเชลัมใน Proslogium ไม่ได้เป็นการอนุมานการดำรงอยู่ของพระเจ้าจากนิยามดังกล่าว บาร์ธแย้งนักวิจารณ์ที่ไม่เห็นด้วยกับการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาว่าเป็นการปฏิเสธสมมติฐานล่วงหน้าของข้อยืนยันทางเทววิทยา และตีความผิดว่าเป็นการอนุมานทางปรัชญาแบบก่อนประสบการณ์ บาร์ธยังเสนออีกว่าการนิยามว่าพระเจ้าคือ "สิ่งซึ่งไม่มีสิ่งใดยิ่งใหญ่กว่าจะสามารถคิดถึงได้" นั้น ไม่ได้เป็นการแสวงหาข้อยืนยันในเชิงตรรกะอันไม่อาจโต้แย้งได้เพื่อแสดงว่าพระเจ้าทรงมีอยู่ แต่เป็นการบรรยายเชิงเทววิทยาว่า "พระเจ้าคือใคร" (who God is) ซึ่งเป็นการเปิดเผยของพระเจ้าที่มีต่อแอนเชลัมในขณะที่เกิดความเข้าใจถ่องแท้และตระหนักถึงความเป็นไปไม่ได้แห่งศรัทธาที่จะปฏิเสธการมีอยู่ หรือธรรมชาติอันสมบูรณ์ของพระเจ้า อันแสดงออกโดยพระนามดังกล่าว ดังนั้น พระเจ้าจึงทรงมีอยู่แล้วโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์จะได้รับวิโรจน์ในเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าหรือไม่ การเน้นเรื่องศรัทธาของบาร์ธไม่ได้มุ่งรักษาศรัทธาของผู้ที่เชื่อ หรือเพื่อเปลี่ยนความคิดของคนที่ไม่เชื่อพระเจ้า แต่การมีศรัทธาจะทำให้ความเข้าใจที่ถูกต้องเพิ่มขึ้นและช่วยชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการมีความเข้าใจโดยปราศจากศรัทธา

ปัญหาสำคัญของการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาคือการอ้างเหตุผลแบบนี้ไม่ได้ตอบคำถามที่ว่าพระเจ้าทรงมีอยู่ในแบบก่อนประสบการณ์จริงหรือไม่ กล่าวคือ เรายังคงไม่สามารถที่จะยืนยันหรือรู้ได้ว่าข้ออ้างของการอ้างเหตุผลแบบนี้เป็นจริงหรือถูกต้อง การอ้างเหตุผลแบบนี้จึงถูกโต้แย้งจากการอ้างเหตุผลแบบอื่นๆ เช่น การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาที่โต้แย้งว่าแม้การอ้างเหตุผลแบบนี้จะเป็นการปรับเปลี่ยนจากการพิจารณาพระเจ้านิยามในแบบของแอนเชลัมไปสู่การแสดงออกซึ่งศรัทธาในพระเจ้าในงานของบาร์ธ แต่การอ้างเหตุผลแบบนี้ยังคงต้องอาศัยความตระหนักถึงธรรมชาติของพระเจ้า ซึ่งไม่มีมนุษย์คนใดที่จะสามารถทำได้ เพราะความรู้ของมนุษย์ได้มาจากผัสสะเท่านั้น ความตระหนักที่ว่าจะเป็นไปได้เฉพาะในกรณีที่พระเจ้าทรงแสดงถึงการมีอยู่ของพระองค์ในลักษณะที่มนุษย์รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ของตน ทั้งนี้การอ้างเหตุผลแบบอื่นๆ มักเป็นแบบหลังประสบการณ์ (a posteriori) ที่พยายามยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าผ่านประสบการณ์ของมนุษย์

3. การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา

การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาเป็นการอ้างเหตุผลจากการมีอยู่ของโลกไปสู่การมีอยู่ของพระเจ้า โดยทั่วไปการอ้างเหตุผลแบบนี้มีอยู่ 2 ขั้นตอนคือ ขั้นแรกอ้างถึงการมีอยู่ของโลกไปสู่การมีอยู่ของปฐมเหตุ (a first cause) หรือสัจจำเป็น (necessary being) ซึ่งเป็นที่มาของการดำรงอยู่ของโลก และขั้นที่สองเสนอว่าปฐมเหตุดังกล่าวมีคุณสมบัติต่างๆ ที่ตรงกับความคิดเรื่องพระเจ้า การอ้างเหตุผลแบบนี้สามารถสืบย้อนไปได้ถึงแนวคิดเรื่อง "ปฐมกร" ของอริสโตเติลในงานเรื่อง *Metaphysics* และ *Physics* และเป็นการอ้างเหตุผลที่มีบทบาทสำคัญในบรรดานักปรัชญาศาสนาและนักเทววิทยาในยุคกลาง นักปรัชญาชาวอาหรับ เช่น อัล-กอซาลี (al-Ghazali) นักเทววิทยายิว เช่น ไมโมนิเดส (Maimonides) และนักเทววิทยาคริสต์ เช่น อควินัส (Aquinas) ส่วนแต่ใช้การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าแบบนี้ทั้งสิ้น งานของอควินัส คือ *Summa Theologiae* ได้เสนอการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาที่ส่งอิทธิพลต่อนักคิดยุคต่อมา เช่น เลอไนซ (Leibniz) รวมถึงนักปรัชญาศาสนาร่วมสมัย เช่น อี. แอล. มาสคาล (E.L. Mascall) ออสติน ฟาร์เรอร์ (Austin Farrer) เฟรดเดอริก โคเพลสตัน (Frederick Copleston) และริชาร์ด เทย์เลอร์ (Richard Taylor) เป็นต้น

การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มแรกเป็นการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาแบบคาลาม (the Kalam cosmological argument) ของนักคิดฝ่ายอาหรับ เช่น อัล-คินดี และ อัล-กอซาลี การอ้างเหตุผลดังกล่าวมีข้ออ้างคือ

- (1) สิ่งใดก็ตามที่เริ่มดำรงอยู่ มีสาเหตุให้ดำรงอยู่โดยสิ่งอื่น
- (2) จักรวาลเริ่มดำรงอยู่
- (3) ดังนั้น จักรวาลมีสาเหตุให้ดำรงอยู่โดยสิ่งอื่น และสาเหตุของการดำรงอยู่ของจักรวาลคือพระเจ้า

การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาแบบคาลามมีเป้าหมายที่จะแสดงว่าจักรวาลนั้นมีการเริ่มต้นที่ขณะใดขณะหนึ่งในอดีต และเนื่องจากทุกสิ่งไม่สามารถที่จะเกิดมาจากความว่างเปล่า ดังนั้น ย่อมต้องมีสาเหตุที่ทำให้สิ่งอื่นๆ เกิดขึ้นมา และสิ่งนั้นก็คือพระเจ้า

แบบที่สองเป็นของโทมัส อควินัส เรียกว่า "การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาแบบโทมิสต์" (Thomist cosmological argument) อควินัสไม่เห็นด้วยกับการอ้างเหตุผลแบบคาลาม โดยมองว่าเราไม่สามารถที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าโลกมีจุดเริ่มต้นในเชิงเวลา ขณะเดียวกันอควินัสปฏิเสธการสืบสาวสาเหตุออกไปเป็นลำดับอย่างไม่สิ้นสุด อควินัสเห็นว่าพระเจ้าเป็นสาเหตุแรกของการเกิดสิ่งต่างๆ โดยไม่ขึ้นกับเวลา ใน *Summa Theologiae* อควินัสได้เสนอการอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าไว้ห้ารูปแบบหรือที่เรียกว่า Five Ways (quinque viae) ได้แก่ การอ้างเหตุผลจากการเคลื่อนไหว (argument from motion) การอ้างเหตุผลจากสาเหตุ (argument from cause) การอ้างเหตุผลจากความเป็นไปได้ (argument from contingency) การอ้างเหตุผลจากความสมบูรณ์แบบ (argument from perfection) และการอ้างเหตุผลจากการออกแบบ (argument from design) โดยสามอย่างแรกจัดเป็นการอ้างเหตุผลแบบจักรวาลวิทยา

สำหรับการอ้างเหตุผลจากการเคลื่อนไหว อควินัสเริ่มจากข้อเท็จจริงที่ว่าสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งประสบการณ์นี้เคลื่อนไหว เขาชี้ต่อไปว่าสิ่งที่เคลื่อนไหวจะเคลื่อนไหวได้ก็ด้วยสิ่งอื่น หรืออีกนัยหนึ่ง มันไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ด้วยตัวเอง เหตุผลก็เพราะว่าการเคลื่อนไหวคือการเปลี่ยนจากสภาวะแฝง (potentiality) กลายเป็นสภาวะจริง (actuality) ถ้าสิ่งที่เคลื่อนไหวสามารถเคลื่อนไหวได้ด้วยตัวเอง ก็แปลว่ามันเป็นสภาวะแฝงและสภาวะจริงในขณะเดียวกัน เพราะว่าถ้าสิ่งนั้นทำให้ตัวเองเคลื่อนไหว ก็หมายความว่ามันอยู่ในสภาวะจริง มิฉะนั้น จะไม่สามารถกำลังกระทำการได้ แต่ในเมื่อสิ่งที่จะถูกทำให้เคลื่อนไหวต้องเริ่มจากสภาวะแฝง ก็หมายความว่าสิ่งนั้นต้องอยู่ในสภาวะแฝงด้วย แต่จริงๆ แล้วไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถเป็นทั้งสภาวะแฝงและสภาวะจริงได้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น สิ่งใดๆ ก็ตามที่จะเคลื่อนไหวได้ต้องถูกทำให้เคลื่อนไหวด้วยสิ่งอื่น แต่

ถ้าเป็นเช่นนี้ สิ่งที่มาเคลื่อนไหวสิ่งอื่นก็ต้องถูกทำให้เคลื่อนไหวโดยสิ่งอื่นอีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตาม อไควนัสเห็นว่าจะต้องมีจุดเริ่มต้นของความเคลื่อนไหวทั้งหมด มิฉะนั้น ก็จะประสบปัญหาการสืบสาวสาเหตุของความเคลื่อนไหวถอยกลับไปยังไม่มีที่สิ้นสุด และหากค้นหาสิ่งที่เคลื่อนไหวเป็นอันดับแรกไม่พบ ก็จะหมายความว่าไม่มีสิ่งที่ถูกทำให้เคลื่อนไหวต่อมาจากสิ่งนั้น สิ่งนี้ก็จะหมายความว่าไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆ ในปัจจุบัน ซึ่งขัดแย้งกับข้อเท็จจริง ดังนั้น จากการมีอยู่ของ "สิ่งต่างๆ เคลื่อนไหวที่ถูกทำให้เคลื่อนไหว" (moved movers) เราต้องสรุปว่ามี "สิ่งที่ทำให้เคลื่อนไหวโดยตัวเองไม่เคลื่อนไหว" (unmoved mover) ซึ่งก็คือพระเจ้า

ส่วนการอ้างเหตุผลจากสาเหตุ อไควนัสเริ่มจากข้อเท็จจริงที่ว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นโดยสัมฤทธิ์เหตุ (efficient cause) หรือโดยผู้กระทำ (active agent) ย่อมต้องมีสาเหตุ แต่ไม่มีสิ่งใดที่สามารถเป็นสัมฤทธิ์เหตุของตัวเองได้ มิฉะนั้นจะหมายความว่าสิ่งนั้นมีอยู่ก่อนที่ตัวเองจะเกิดขึ้นมา และเช่นเดียวกัน การสืบสาวหาสาเหตุถอยกลับไปยังไม่มีที่สิ้นสุดนั้นยอมรับไม่ได้ เนื่องจากถ้าไม่มีสาเหตุเริ่มแรกย่อมไม่มีสาเหตุที่เป็นผลต่อเนื่องตามมาและก็จะไม่มีผลลัพธ์ปัจจุบัน ซึ่งขัดแย้งกับประสบการณ์ของเรา ดังนั้น จากการมีอยู่ของ "สาเหตุที่มีสาเหตุ" (caused cause) เราต้องสรุปว่ามี "สาเหตุแรก" (first cause) ที่ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยสาเหตุอื่น และสาเหตุเริ่มแรกนั้นก็คือพระเจ้า การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาแบบโทมัสต์ อาจสรุปได้ดังนี้

- (1) สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติย่อมมีสาเหตุ
- (2) ไม่มีอะไรที่เป็นสาเหตุของตัวเอง
- (3) การสืบสาวหาสัมฤทธิ์เหตุย้อนกลับไปเป็นลำดับอย่างไม่สิ้นสุดเป็นไปไม่ได้
- (4) ดังนั้น มีสาเหตุแรกที่ไม่ได้เกิดจากสาเหตุอื่น ซึ่งทุกคนเรียกว่า "พระเจ้า"

การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาแบบที่สามเป็นการอ้างเหตุผลตามแนวทางของไลบ์นิซ (Leibnizian cosmological argument) โดยเขาพัฒนาการอ้างเหตุผลแบบนีต่อมาจากอไควนัสอีกทีหนึ่ง ไลบ์นิซตั้งคำถามว่าทำไมจึงมีบางสิ่งแทนที่จะไม่มีอะไรเลย (Why are there something rather than nothing?) ในความหมายของไลบ์นิซ การมีบางสิ่งอยู่ในจักรวาลไม่ได้เป็นเพียงเรื่องบังเอิญ ไลบ์นิซเสนอให้ใช้ "หลักเหตุผลเพียงพอ" (principle of sufficient reason) ซึ่งมีเนื้อหาว่า "ไม่มีข้อเท็จจริงใดๆ ที่จริงหรือดำรงอยู่ หรือประพจน์ที่จริงใดๆ ที่ไม่อาจหาเหตุผลอันเพียงพอที่จะอธิบายว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และไม่เป็นเช่นนั้น แม้ว่าเราจะไม่สามารถรู้เหตุผลนี้ได้ในกรณีส่วนใหญ่ก็ตาม" (There can be found no fact that is true or existent, or any true proposition, without there being a sufficient reason for its being so and not otherwise, although we cannot know these reasons in most cases.) เขาเห็นว่าเราไม่อาจค้นพบเหตุผลเพียงพอจากสิ่งเฉพาะทั้งหลายในจักรวาล แต่ต้องมีสัจเจอันเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีอยู่เชิงอภิปรัชญา และการไม่มีอยู่ของสิ่งนี้เป็นไปไม่ได้ โดยที่ตัวของสัจเจนั้นเองจะเป็นเหตุผลเพียงพอสำหรับการมีอยู่ ทั้งของตัวมันเองและของทุกสิ่งที่มีเงื่อนไขหรือสิ่งเฉพาะทั้งหลายด้วย การอ้างเหตุผลของไลบ์นิซสรุปได้ดังนี้

- (1) ทุกสิ่งที่มีอยู่มีคำอธิบายการมีอยู่ของมัน ไม่ว่าโดยความจำเป็นโดยธรรมชาติของตัวมันเอง หรือโดยสาเหตุจากภายนอก
- (2) ถ้าจักรวาลมีคำอธิบายเรื่องการมีอยู่ของมัน คำอธิบายนั้นคือพระเจ้า
- (3) จักรวาลมีอยู่
- (4) ดังนั้น คำอธิบายเรื่องการมีอยู่ของจักรวาลก็คือพระเจ้า

ในงานเขียนเรื่อง *Dialogues Concerning Natural Religion* (ค.ศ.1779) *Treatise of Human Nature* (ค.ศ.1739) *An Enquiry Concerning Human Understanding* (ค.ศ.1748) เดวิด ฮูม (David Hume) ได้แย้งการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา โดยแย้งว่าการที่เราเข้าใจว่าทุกเหตุการณ์ต้องมีสาเหตุเป็นเพียงการทำงานของจิตที่เชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ที่มาก่อนกับที่ตามมาซึ่งเข้าด้วยกันจริงๆ แล้วสิ่งต่างๆ ไม่ได้เชื่อมโยงกันในลักษณะของการเป็นสาเหตุและผลแต่อย่างใด การอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาถูกโต้แย้งเป็นอย่างมากในปัจจุบันจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะทฤษฎีที่เกี่ยวกับกำเนิดจักรวาล เช่น ทฤษฎีบิกแบงซึ่งเป็นเรื่องการขยายตัวของจักรวาลเอง และต้องอาศัยคำอธิบายเชิงเวลา จักรวาลในแบบนี้เกิดขึ้นในเวลาและอวกาศด้วยตัวเอง ไม่ได้เกี่ยวกับสาเหตุอื่น นอกจากนี้ ยังมีทฤษฎีต่างๆ เช่น ทฤษฎีจักรวาลยืดหด (oscillating universe) ทฤษฎีจักรวาลขยายออกไร้ระบบ (chaotic inflationary universe) เป็นต้น ทฤษฎีเหล่านี้สามารถอธิบายจักรวาลได้โดยไม่ต้องอาศัยความคิดเรื่องการมีสาเหตุแบบปฐมกรหรือพระเจ้าแต่อย่างใด

4. การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียา

การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียา เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า การอ้างเหตุผลจากการออกแบบ (argument from design) การอ้างเหตุผลแบบนี้เป็นแบบหลังประสบการณ์และสัมพันธ์กับการอ้างเหตุผลสองแบบแรก โดยมีข้ออ้างพื้นฐานคือ

- (1) โลกแสดงตัวออกมาโดยมีระบบระเบียบที่มีเป้าหมายหรือมีรูปแบบ
- (2) ดังนั้น โลกย่อมถูกสร้างโดยผู้ออกแบบที่มีสติปัญญา (an intelligent designer)

การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียาในยุคแรกๆ ใช้การเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นกับโลกธรรมชาติ การอ้างเหตุผลดังกล่าวพัฒนาขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการพัฒนาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ การอ้างผลที่เป็นที่รู้จักกว้างขวาง คือ การอ้างเหตุผลของวิลเลียม พาเลย์ (William Paley) ใน *Natural Theology* (1802) นักปรัชญาและนักเทววิทยาชาวอังกฤษ ในปัจจุบันมีนักปรัชญาและนักเทววิทยาหลายคนเสนอการอ้างเหตุผลแบบนี้ เช่น เอฟ. อาร์. เทนแนนท์ (F.R. Tennant) ริชาร์ด สวินเบิร์น (Richard Swinburne) เอ.อี. เทย์เลอร์ (A.E. Taylor) ปีเตอร์ เบอร์ตอคซี (Peter Bertocci) อัลวิน แพลนติงกา (Alvin Plantinga) และเอ็ม.เอ. คอรี (M.A. Corey) เป็นต้น

พาลืมมองว่าจักรวาลและโลกธรรมชาตินี้ระบบหรือมีรูปแบบ เช่น ความสม่ำเสมอของฤดูกาล การเคลื่อนไหวของดาวเคราะห์ การเจริญเติบโตของพืช ระบบกลไกของร่างกายมนุษย์ ระบบหรือรูปแบบเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น นาฬิกา ซึ่งไม่เพียงแต่มีการทำงานอย่างเป็นระบบที่เหมือนกันเท่านั้น หากแต่ยังมีการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างเช่นกัน และส่วนประกอบแต่ละส่วนของของระบบกลไกนี้สามารถเคลื่อนไหวอย่างสอดคล้องกับส่วนอื่นๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ เราว่าสิ่งสร้างต่างๆ เป็นผลของสติปัญญาและการวางแผนของมนุษย์ ผลของสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์นั้นคล้ายคลึงคลึงกับผลของสิ่งที่เราพบในโลกธรรมชาติ เราจึงสามารถอนุมานได้ว่าสาเหตุที่ก่อให้เกิดผลเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกัน ปรากฏการณ์ต่างๆในโลกธรรมชาติต้องมีผู้สติปัญญาเป็นผู้ออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นนั่นคือ พระเจ้า การอ้างเหตุผลของพาลีเป็นเพียงการเปรียบเทียบระหว่างจักรวาลกับสิ่งสร้างของมนุษย์คือนาฬิกา ทั้งโลกธรรมชาติและนาฬิกาต่างเป็นสิ่งที่สร้างที่มีระบบ ดำเนินไปเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ทั้งสองสิ่งนี้ทำให้เราสามารถคิดได้ว่าต้องมีผู้สร้างที่เป็นสาเหตุให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น ในขณะที่นาฬิกาต้องมีผู้สร้างคือ ช่างทำนาฬิกา โลกธรรมชาตินี้ย่อมต้องมีผู้ออกแบบและสร้างขึ้นในลักษณะเดียวกันคือพระเจ้า

การอ้างเหตุผลจากการออกแบบถูกโต้แย้งและลดความน่าเชื่อถือในเวลาต่อมาโดยทฤษฎีของดาร์วิน ซึ่งให้คำอธิบายเรื่องการคัดเลือกตามธรรมชาติ (natural selection) ซึ่งอธิบายการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ว่าขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปรับเปลี่ยนอวัยวะส่วนต่างๆ ตามหน้าที่การใช้งานซึ่งไม่จำเป็นต้องอ้างถึงผู้มีปัญญาอย่างพระเจ้าในฐานะผู้ออกแบบโลกธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการโต้แย้งถึงความแตกต่างระหว่างโลกธรรมชาตินี้กับสิ่งสร้างของมนุษย์คือนาฬิกาว่านาฬิกาไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนภายในตัวมันเอง ซึ่งต่างจากองค์ประกอบต่างๆ ในธรรมชาติที่รับตัวได้ในทางตรงกันข้าม เดวิด ฮูม ได้โต้แย้งการอ้างเหตุผลจากการออกแบบว่าสิ่งที่มีมนุษย์ออกแบบสร้างขึ้นกับโลกธรรมชาติแบบองค์รวมมีความแตกต่างกันในหลายด้านมากกว่าที่จะมีลักษณะเหมือนกัน

การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียาในปัจจุบันพยายามหลีกเลี่ยงการเปรียบเทียบระหว่างโลกธรรมชาตินี้กับสิ่งสร้างของมนุษย์ แต่เน้นไปที่การพยายามอธิบายข้อมูลจากประสบการณ์ของมนุษย์ นักปรัชญาศาสนาอ้างว่าสมมติฐานทางเทววิทยาที่ว่าผู้สร้างซึ่งทรงสติปัญญานั้น ข้ออธิบายได้ดีกว่าสมมติฐานทางธรรมชาติวิทยาหรือทางวิทยาศาสตร์ เช่น เอฟ. อาร์. เทนแนนท์เสนอประเด็นเรื่องความเหมาะสมของโลกที่เป็นเสมือนบ้านสำหรับสิ่งมีชีวิต และความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ความหลากหลายจำเป็นต้องทำให้ชีวิตสามารถเป็นไปได้ กล่าวคือ โลกมีเป้าหมายและดำเนินไปอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้เทนแนนท์ยังเน้นแง่มุมของเป้าหมายทางจริยศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ของจักรวาลว่าจักรวาลเป็นพื้นที่อันเหมาะสมแก่การพัฒนาทางจริยธรรมและเปี่ยมไปด้วยความงาม

ส่วนสวินเบิร์นเน้นเรื่อง “ความเป็นระบบระเบียบเชิงเวลา (temporal order)” ของจักรวาลในความหมายที่ว่าจักรวาลสอดคล้องกับกฎทางวิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดกฎธรรมชาติโดยทั่วไปทั้งหลายจึงดำเนินไปอย่างที่เป็นอยู่ การอธิบายทางเทววิทยาจึงสามารถให้คำตอบที่ดีกว่าได้ กล่าวคือ หากเราไม่ถือว่าความเป็นระบบระเบียบในจักรวาลคือจุดสุดท้ายของคำอธิบายทุกชุด เราก็ต้องตั้งสมมติฐานว่ามีพลังและความรู้ยิ่งใหญ่ ผู้ซึ่งกระทำอย่างต่ำเนื่องต่อจักรวาล อันเป็นผลให้สรรพวัตถุต่างดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ แต่หากเรายอมรับเสียแล้วว่าจักรวาลอาจถูกสร้างจากผู้มีสติปัญญาได้ เหตุใดเราจึงยอมรับไม่ได้ว่าการมีอยู่ของสิ่งสร้างอย่างมนุษย์ ที่ทั้งมีเหตุผลจนสามารถพัฒนาความรู้และพลังอำนาจของตนได้ รวมถึงสามารถสร้างความแตกต่างให้กับสภาพแวดล้อมของตนได้ นั้นเองก็อาจจะจะเป็นผลผลิตของผู้สร้างที่มีสติปัญญานั้นได้ไม่น้อยไปกว่ากัน ดังนั้นข้อเท็จจริงที่ว่าโลกซึ่งถูกควบคุมโดยกฎที่ทนายได้ก็จะมีฐานะเป็นหลักฐานสำหรับความมีสติปัญญาของผู้สร้าง ลักษณะของจักรวาลแบบนี้สนับสนุนว่าต้องมีผู้กระทำที่เป็นบุคคลในฐานะสาเหตุและผู้กระทำที่มีเหตุผลที่จะออกแบบสร้างจักรวาลที่ควบคุมด้วยกฎ (a law-governed universe)

ข้อเสนอของสวินเบิร์นถูกโจมตีโดยนักปรัชญาศาสนาคนอื่น เช่น จอห์น ฮิคที่ไม่เห็นด้วยกับการเทียบเคียงระหว่างเทววิทยากับธรรมชาตินิยมเพราะความรู้ทางธรรมชาตินิยมของเราทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ตีความขึ้น และไม่มีหลักฐานใดที่จะตีความเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่ได้ ส่วน เจ. แอล. แมคคีย์ (J.L. Mackie) เห็นว่าการมองว่ามีผู้กระทำที่เป็นบุคคลและเป็นลัทธิเชิงวิญญาณที่ไม่มีรูปร่าง อยู่เหนือกาลเวลา แต่สามารถกระทำต่อโลกทางวัตถุได้โดยเจตนาขัดแย้งกับข้อเสนอเรื่องความเรียบง่ายของพระเจ้าที่สวินเบิร์นเสนอเองด้วย

นอกจากนี้ นักปรัชญาศาสนายังมีการพยายามนำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาสร้างเป็นฐานสำหรับการอ้างเหตุผลเชิงอันตรียาเช่นเดียวกับพาลีแต่มีความแตกต่างออกไป เช่น ทัศนะของ เอ็ม เอ. คอเรีย (M.A. Corey) โต้แย้งว่า บั๊จจี้จำเป็นที่ ทำให้ชีวิตเป็นไปได้มีความหลากหลายมากและต่างเป็นอิสระจากกันในช่วงสาเหตุ (คืออยู่เป็นอิสระโดยไม่ขึ้นต่อกัน) บั๊จจี้ที่ต่างออกไปจากที่เป็นอยู่แม้เพียงเล็กน้อย ก็อาจทำให้ไม่เกิดสิ่งมีชีวิตใดๆ เลยก็ได้เช่นกัน ดังนั้นจึงต้องมีผู้ที่จะใจสร้างให้ให้สิ่งมีชีวิตนั้นเกิดขึ้น คอเรียได้อ้างเหตุผลดังนี้

- (1) บั๊จจี้แวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ชีวิตเกิดขึ้นได้ ได้เกิดขึ้นพร้อมกันในทางฟิสิกส์ได้เงื่อนไขบั๊จจี้ต่างๆ ซึ่งเป็นอิสระต่อกันในช่วงสาเหตุนั้น ไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยบังเอิญ แต่เกิดขึ้นได้ด้วยผู้ออกแบบที่มีสติปัญญา (intelligent design) เท่านั้น
- (2) จักรวาลของเรามีการเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างนี้จำนวนมาก
- (3) ดังนั้น จักรวาลของเราจะถูกออกแบบมาอย่างมีสติปัญญา (โดยผู้สร้างที่มีสติปัญญา)

ทั้งนี้คอเรียได้กล่าวถึงทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีบิกแบง ทฤษฎีการก้าวกระโดดทางวิวัฒนาการต่างๆ ว่าไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถอธิบายได้น่าพอใจ แต่นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์หลายคนโต้แย้งว่า การอธิบายของคอเรียยังคงมีปัญหา เช่น การเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ ดูเป็นเรื่องของความบังเอิญมากกว่า ถ้าเรานำบั๊จจี้เรื่องเวลาพิจารณาด้วย กล่าวคือกรณีที่จักรวาลนั้นเกิดมานานมากแล้ว ทำให้เมื่อระยะเวลาเพียงพอขนาดนั้นออกไปเท่าไร โอกาสที่บั๊จจี้ต่างๆ จะประชุมกันได้พร้อมเพรียงด้วยความบังเอิญจนเกิดชีวิตขึ้น ย่อมเป็นไปได้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วย

การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียาเป็นการอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าที่มีปัญหาหลายประการโดยสรุป คือ ประการแรกแม้ว่าจักรวาลจะประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่เป็นระบบระเบียบมากมายแต่ไม่จำเป็นต้องมองว่าจักรวาลเป็นสิ่งสร้างเหมือนนาฬิกา

แต่สามารถมองเป็นรูปแบบอื่นได้ เช่น เป็นองค์พหุที่มีชีวิต (living organism) ตามทัศนะของฮูม หรือเป็นการคัดสรรตามธรรมชาติแบบดาร์วิน ประการที่สอง เราไม่สามารถที่จะกล่าวได้ว่ามีสาเหตุเดียวที่สร้างสิ่งที่เป็นระบบระเบียบที่เราพบโดยประสบการณ์ว่าเป็นผู้ออกแบบที่มีสติปัญญา การมีสิ่งที่มีสติปัญญาในธรรมชาติไว้ว่าจะต้องมีสิ่งที่มีสติปัญญาสูงสุดเป็นผู้สร้าง ประการที่สาม ในกรณีที่มีปรากฏการณ์ประหลาดที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยระเบียบทางธรรมชาติ ย่อมหมายถึงว่าจะต้องมีผู้สร้างอื่นที่ประหลาดกว่าผู้สร้างที่มีสติปัญญาเช่นนั้นหรือ แม้เราจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับโลกธรรมชาติ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเราจะใช้การเปรียบเทียบเชิงประจักษ์ระหว่างโลกธรรมชาติกับสิ่งสร้างโดยอาศัยประสบการณ์ของเราได้เพราะปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกนั้นเกิดขึ้นโดยไม่ได้ออกดล่องเป็นคู่ขนานกับประสบการณ์ของเราเสมอ การอ้างเหตุผลแบบนี้จึงค่อนข้างมีปัญหา

5. การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรม

การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นข้อถกเถียงแบบหลังประสบการณ์อีกรูปแบบหนึ่ง เป็นข้อถกเถียงที่อาศัยประสบการณ์ทางจริยธรรมของมนุษย์ หลายคนเชื่อว่าการตัดสินทางจริยธรรมของมนุษย์ไม่สามารถที่จะยืนยันได้ หากมิได้ยึดถือไว้ก่อนว่ามีความเป็นจริงสูงสุดอย่างเช่นพระเจ้า การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมอาจมองได้ในหลายรูปแบบ เช่น กฎจริยธรรมย่อมต้องมีผู้ให้กฎ (lawgiver) ซึ่งผู้ที่ให้กฎย่อมต้องเป็นพระเจ้า หรือการเข้าใจกฎจริยธรรมในฐานะคำสั่ง ย่อมหมายความว่าต้องมีผู้ออกคำสั่งคือพระเจ้า ทั้งหลายนี้ชี้ว่าพระเจ้าทรงเป็นที่มาของจริยธรรมอันสัมบูรณ์ (absolute) คือ เป็นสากล และเป็นภาวีวิสัย (objective) การอ้างเหตุผลแบบนี้อยู่ในรูปแบบดังต่อไปนี้

- (1) ถ้ากฎจริยธรรมสัมบูรณ์มีอยู่ พระเจ้าย่อมมีอยู่
- (2) กฎจริยธรรมสัมบูรณ์มีอยู่
- (3) ดังนั้นพระเจ้าย่อมมีอยู่

การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เนื่องจากมีลักษณะเด่นสองประการ คือ เป็นการอ้างเหตุผลเชิงปฏิบัติซึ่งอิงกับประสบการณ์ทางจริยธรรมของมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นการอ้างเหตุผลเชิงทฤษฎี และการอ้างเหตุผลแบบนี้ยังเป็นการยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าในลักษณะที่เป็นบุคคลมากกว่าจะเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในฐานะปฐมกร (the prime mover) หรือสิ่งที่มีอยู่อย่างจำเป็น (necessary being) ในเชิงทฤษฎีทางเทววิทยาและปรัชญา นักปรัชญาที่เสนอการอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้ามียุคย้อนไปได้ถึงสมัยปรัชญากรีก คือ เพลโต (Plato) วิลเลียมแห่งออกคัม (William of Occum) เดส์การ์ต (Descartes) เบิร์คเลย์ (Berkley) คานต์ (Kant) และนักปรัชญาศาสนาคริสต์สมัยใหม่ เช่น ซี. เอส. ลูอิส (C.S. Lewis) เฮสติง แรชดอลล์ (Hasting Rashdall) ดับเบิลยู. อาร์. ซอร์ลีย์ (W.R. Sorley) เอ. ซี. เทย์เลอร์ (A.E. Taylor) และโรเบิร์ต อาดัมส์ (Robert Adams) เป็นต้น

การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมที่สำคัญมาจากการอ้างเหตุผลของคานต์ ใน *Critique of Pure Reason* (1786) *Critique of Judgment* (1790) *Religion within the Limits of Reason Alone* (1792) และ *Opus Postumum* (1804) คานต์ปฏิเสธการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาเพราะเห็นว่าไม่มีข้อถกเถียงจากประสบการณ์ใดที่สามารถจะยืนยันการมีอยู่ของสิ่งที่ยืนอยู่นอกเหนือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์ได้ และประสาทสัมผัสของมนุษย์ก็ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่พ้นการรับรู้ของพระเจ้าได้ แต่ทั้งนี้คานต์ก็ยังยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้า โดยอ้างเหตุผลอิงกับประเด็นทางจริยธรรม สำหรับคานต์แล้ว พระเจ้าไม่ใช่วัตถุของความรู้หากแต่เป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันความแน่นอนทางจริยธรรม (moral certainty) กล่าวคือ เขาเชื่อว่าจริยธรรมจะกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายหากพระเจ้าไม่ได้ดำรงอยู่

คานต์เห็นว่าความดีสมบูรณ์ (complete good) ประกอบด้วยคุณธรรมสมบูรณ์ (perfect virtue) พร้อมด้วยความสุขสมบูรณ์ (perfect happiness) อันเป็นรางวัลแก่คุณธรรมนั้น คานต์เห็นว่าคุณธรรมควรนำมาซึ่งความสุข มิฉะนั้นจริยธรรมก็จะไร้ความหมาย อย่างไรก็ตาม ในธรรมชาติ เราไม่อาจแน่ใจได้ว่าคนดีมีคุณธรรมจะประสบกับความสุขเสมอไป ในทางตรงข้ามเราพบได้เสมอว่าผู้ที่มีคุณธรรมประสบความทุกข์ยาก ดังนั้น เพื่อให้จริยธรรมมีความหมาย เหตุผลปฏิบัติจึงคิดสมมติฐานหนึ่งขึ้นมา นั่นคือ มีสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีความรู้ อำนาจและความดีงาม ซึ่งเป็นผู้ทรงคอยช่วยรับประกันว่าผู้ที่เป็นคนดีมีคุณธรรมจะได้รับความสุขเป็นรางวัล สิ่งนี้คือการอ้างเหตุผลนี้ไม่มุ่งเสนอว่าพระเจ้าทรงดำรงอยู่จริง หากแต่มุ่งเสนอว่าเป็นเรื่องสมเหตุสมผลที่จะคิดว่าพระเจ้าทรงดำรงอยู่

การอ้างเหตุผลนี้มีข้อโต้แย้งว่าไม่ใช่ทุกคนที่จะเห็นการได้รับความสุขเป็นรางวัลนั้น เป็นเงื่อนไขของการปฏิบัติตนเป็นคนดี ยิ่งไปกว่านั้น มีที่โต้แย้งว่าถ้าเราหวังแต่คาดหวังว่าจะได้รับความสุขเป็นรางวัล เราก็จะมีได้ปฏิบัติตนเป็นคนดีเพื่อความดี แต่ปฏิบัติดังกล่าวยังไม่จริง การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือเราสามารถคิดถึงหลักทางจริยธรรมได้โดยไม่ต้องอ้างถึงพระเจ้า เช่น หลักประโยชน์นิยม หรือหลักจริยธรรมในศาสนาแบบอเทวนิยม เช่น พุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังเผชิญปัญหาเรื่องสัมพัทธนิยมเชิงจริยธรรม (ethical relativism) ที่เห็นว่าการตัดสินทางจริยธรรมผันแปรไปตามบุคคลหรือสังคม กล่าวคือ ถ้าหากพระเจ้าทรงมีอยู่จริงและทรงเป็นผู้สร้างหลักทางจริยธรรม เหตุใดหลักทางจริยธรรมจึงมีความแตกต่างหลากหลายอยู่มาก ยิ่งไปกว่านั้น ในหลายกรณี หลักการเหล่านี้ก็ขัดแย้งกันเองด้วย

6. การอ้างเหตุผลแบบอื่นๆ

การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้ายังสามารถอ้างเหตุผลได้อีกหลายรูปแบบเช่น การอ้างเหตุผลเชิงปฏิบัตินิยม (pragmatic argument) เป็นการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า โดยพิจารณาจากผลของความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าทำแล้วเกิดผลดีหรือเกิดประโยชน์หรือไม่ นักปรัชญาที่สนับสนุนการอ้างเหตุผลนี้เช่น เบลส ปาสกาล (Blaise Pascal) โจเซฟ บัตเลอร์ (Joseph Butler) และวิลเลียม เจมส์ (William James) นอกจากนี้ ยังมีการอ้างเหตุผลในแบบอื่นๆ เช่น การอ้างเหตุผลเรื่องการมีอยู่ของความงาม ประสบการณ์ศาสนา ระดับของความสมบูรณ์ ซึ่งการอ้างเหตุผลเหล่านี้

ล้วนมีข้อเสนอและพยายามยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าโดยมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปอีกมาก

ศากุน ภัคดิศา (ผู้เรียบเรียง)

เรียบเรียงจาก

- Aston, Willian A. 2006. Teleological Argument for the Existence of God. In Donald M. Bochert (ed.). *The Encyclopedia of Philosophy*. Second Edition. New York, Vol. 9: 376-382.
- Craig, William Lane. 2006. Cosmological Argument for the Existence of God. In Donald M. Bochert (ed.). *The Encyclopedia of Philosophy*. Second Edition. New York, Vol. 2: 550-556.
- Dore, Clement. 2000. Ontological Argument. In Philip L. Quinn and Charles Taliaferro (eds.). *Blackwell Companion to Philosophy of Religion*. Massachusetts: Blackwell, pp. 323-330.
- Evans, C. Stephen. 2000. Moral Argument. In Philip L. Quinn and Charles Taliaferro (eds.). *Blackwell Companion to Philosophy of Religion*. Massachusetts: Blackwell, pp. 345-351.
- Garcia, Laura L. 2000. Teleological and Design Argument. In Philip L. Quinn and Charles Taliaferro (eds.). *Blackwell Companion to Philosophy of Religion*. Massachusetts: Blackwell, pp. 338-344.
- Hepburn, Ronald W. 2006. Moral Argument for the Existence of God. In Donald M. Bochert (ed.). *The Encyclopedia of Philosophy*. Second Edition. New York, Vol. 6: 353-360.
- Inwagen, Peter Van. 2006. Ontological Argument for the Existence of God. In Donald M. Bochert (ed.). *The Encyclopedia of Philosophy*. Second Edition. New York, Vol. 7: 15-21.
- Palmer, Michael. 2001. *The Question of God: An Introduction and Sourcebook*. London & New York: Routledge.
- Plantinga, Alvin. 1998. Arguments for Existence of God. In Edward Craig (ed.). *Routledge Encyclopedia of Philosophy* [CD-Rom Version 1.0]. London and New York: Routledge.
- Rowe, William L. 2000. Cosmological Argument. In Philip L. Quinn and Charles Taliaferro (eds.). *Blackwell Companion to Philosophy of Religion*. Massachusetts: Blackwell, pp. 331-337.

เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม

- Adams, R. M. 1987. *The Virtue of Faith and Other Essays in Philosophical Theology*. Oxford: Oxford University Press. (ข้อเสนอของอาตัมส์ในการมองพระเจ้าฐานะผู้รักและการอ้างเหตุผลเชิงศีลธรรม)
- Aquinas, T. 1964. *Summa Theologiae*. London: Eyre & Spottiswoode, and New York: McGraw-Hill. (งานต้นฉบับของการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยาและงานเขียนของอไควนัสเรื่อง Five Ways)
- Barth, Karl. 1960. *Anslem: Fides Quaerens Intellectum*. Ian Robertson (trans.). London and Richmond, Va.: SCM Press and John Knox Press. (การอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาของบาร์ธว่าด้วยการแสดงออกของความศรัทธา)
- Cahn, Steven M. 2005. *Ten Essential Texts in the Philosophy of Religion*. New York & Oxford: Oxford University Press. (รวมรวมงานเขียนสำคัญของนักปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาศาสนาในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะการอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า รวมทั้งบทความที่เกี่ยวข้องของนักปรัชญาศาสนาร่วมสมัยกับประเด็นนั้นๆ)
- Copleston, F. 1955. *Thomas Aquinas*. London: Search Press. (ว่าด้วยการแก้ปัญหาเรื่องลำดับเชิงเวลาของสาเหตุของอไควนัส)
- Corey M. A. 1993. *God and the New Cosmology*. Lanham: Roman & Littlefield. (การอ้างเหตุผลเชิงอันตรียาของคอเรย์)
- Craig, William. 1980. *The Cosmological Argument from Plato to Leibniz*. London: Macmillan. (งานรวมประวัติของการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา)
- Descartes, Rene. 1955. *Meditations*. New York: Dover. (เกี่ยวกับการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาของเดสการ์ตส์)
- Hume, David. 1980. *Dialogue Concerning Natural Religion*. Indianapolis: Hackett. (งานเขียนของฮูมเกี่ยวกับศาสนาและการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้าแบบต่างๆ)
- Kant, Immanuel. 1992. *Critique of Pure Reason*. Trans and ed. Kemp Smith. London: Macmillan. (ด้านทวิจารณการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยา จักรวาลวิทยาและอันตรียา)
- Leibniz, G. 1951. *Monadology* (1714). In P. P. Wiener (ed.). *Leibniz Selections*. New York: Charles Scribner's Sons. (ว่าด้วยข้อเสนอของไลบ์นิซเรื่องเหตุผลเพียงพอของการอ้างเหตุผลเชิงจักรวาลวิทยา)
- Malcom, Norman. 1960. Anslem's Ontological Arguments. *Philosophical Review* 69 (1), January: 41-62. (มาลคอมเสนอการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาโดยแสดงให้เห็นว่าโมทัศน์เรื่องสัจจำเป็นเข้าใจได้ในบริบททางศาสนา)
- Paley, William. 1972. *Natural Theology*. Houston: St Thomas Press. (งานเขียนเกี่ยวกับการอ้างเหตุผลเชิงอันตรียาของพาลี)
- Plantinga, Alvin. 1974. *The Nature of Necessity*. Oxford: Clarendon Press. (ให้รายละเอียดของการอ้างเหตุผลเชิงภววิทยาในด้านอภิปรัชญาของโลกที่เป็นไปได้ (modality))
- Swinburne, Richard. 1979. *The Existence of God*. Oxford: Clarendon Press. (งานเขียนของสวินเบิร์นเกี่ยวกับการอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า)
- Tennant, F.R. 1930. *Philosophical Theology*. Cambridge: Cambridge University Press. (การอ้างเหตุผลอันตรียาว่าด้วยโลกดำเนินไปอย่างมีเป้าหมาย)

คำที่เกี่ยวข้อง

ญาณวิทยาศาสนา / ปัญหาความชั่วร้าย / อเทวนิยม
Epistemology of Religion / Problem of Evil / Atheism

[หน้าแรก](#) | [เกี่ยวกับเรา](#) | [เชื่อมโยง](#) | [ติดต่อเรา](#)

สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ

ค้นหา

การเดินทางข้ามเวลา Time Travel

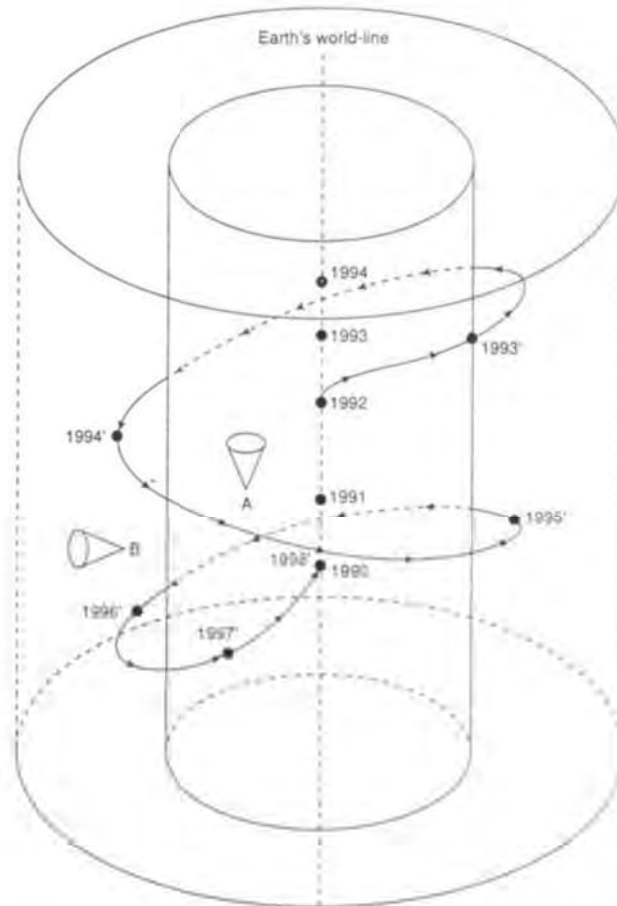
1. ความเป็นไปได้ของการเดินทางข้ามเวลา
 2. ข้อโต้แย้งทางตรรกะต่อการเดินทางข้ามเวลา
 3. ปฏิทรรศน์ของการเดินทางข้ามเวลา
 4. การเดินทางข้ามเวลากับแนวคิดจักรวาลคู่ขนาน
- เอกสารอ้างอิง
เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม
คำที่เกี่ยวข้อง

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ความเป็นไปได้ของการเดินทางท่องไปในกาลเวลาไม่ได้เป็นเพียงจินตนาการที่เพ้อฝันอีกต่อไป มโนทัศน์เรื่องการเดินทางข้ามเวลา (time travel) กลายเป็นหัวข้อที่มีการถกเถียงอย่างจริงจังทั้งในทางวิทยาศาสตร์และปรัชญา ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ (special theory of relativity) ของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) แสดงถึงรูปแบบหนึ่งของการเดินทางข้ามเวลาไปสู่ออนาคตโดยการเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง อันเป็นผลให้เวลาของผู้เดินทางเดินช้าลง (หรือที่เรียกว่า time dilation effect) ดังตัวอย่างปฏิทรรศน์คู่แฝด (twin paradox) ที่แฝดคนหนึ่งเดินทางออกไปในอวกาศด้วยความเร็วสูงและกลับมายังโลก โดยอาจใช้เวลาในการเดินทางทั้งหมดเพียง 1 ปี แต่กลับพบว่าฝาแฝดของตนที่อยู่บนโลกมีอายุมากขึ้นถึง 10 ปี เป็นต้น กระทั่งในปี ค.ศ.1949 คูร์ท เกอเดล (Kurt Gödel) ได้ค้นพบรูปแบบของกาล-อวกาศ (space-time) ในกรอบของทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป (general theory of relativity) ที่จะทำให้สามารถเดินทางกลับไปยังอดีตได้ นี่เป็นความหมายของการเดินทางข้ามเวลาที่เราจะพิจารณากันในที่นี้ และเป็นประเด็นที่มีนัยสำคัญและได้รับการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

1. ความเป็นไปได้ของการเดินทางข้ามเวลา

เมื่อเรากล่าวว่าการเดินทางข้ามเวลา (ในความหมายของการเดินทางกลับไปยังอดีต) “เป็นไปได้” สิ่งที่ต้องแยกแยะให้ชัดเจนในเบื้องต้นคือเรากำลังพูดถึงความเป็นไปได้ในความหมายระดับใด เรากำลังพูดในระดับความเป็นไปได้ในทางตรรกะ (logical possibility) ในแง่ที่เป็นมโนทัศน์ที่ไม่มีความขัดแย้งกันในตัวเอง ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำหรับความเป็นไปได้ในระดับอื่นๆ หรือพูดถึงความเป็นไปได้ในทางวิทยาศาสตร์ (scientific possibility) ในแง่ที่สอดคล้องกับทฤษฎีฟิสิกส์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอยู่ในปัจจุบัน หรือพูดถึงความเป็นไปได้ในทางเทคโนโลยี (technological possibility) ในแง่ที่สามารถทำให้เกิดขึ้นจริงได้

เกอเดล (Gödel, 1949) ได้แสดงถึงความเป็นไปได้ทางวิทยาศาสตร์ของการเดินทางข้ามเวลา โดยวางอยู่บนสมมติฐานบางอย่างเกี่ยวกับโครงสร้างของจักรวาล นั่นคือ หากจักรวาลโดยรวมกำลังหมุนรอบตัวเองอยู่ จะมีโครงสร้างกาล-อวกาศ (space-time structure) รูปแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป รูปแบบดังกล่าวมีลักษณะซึ่งเรียกว่า closed time-like curves (CTC) ที่จะทำให้เราสามารถเดินทางด้วยยานอวกาศออกไปสู่อวกาศในระยะไกลและวนกลับมายังโลก ซึ่งเราพบว่าในช่วงเวลาในอดีตก่อนที่เราจะออกเดินทางตั้งแต่ที่แรกเสียอีก ในจักรวาลที่มีลักษณะเช่นนั้น การเดินทางกลับไปยังช่วงเวลาใดๆ ของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีความเป็นไปได้ที่ไม่แตกต่างไปจากการเดินทางไปสู่ตำแหน่งอื่นๆ ในอวกาศที่อยู่ห่างไกลออกไป (Gödel, 1949: 560) เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น ขอให้อธิบายภาพด้านล่างนี้

2. ข้อโต้แย้งทางตรรกะต่อการเดินทางข้ามเวลา

โดยทั่วไป ข้อโต้แย้งต่อความเป็นไปได้ทางตรรกะของการเดินทางข้ามเวลา จะอยู่ในรูปของการอ้างเหตุผลทางอ้อม (indirect argument หรือที่เรียกว่า *reductio ad absurdum*) โดยเริ่มจากการสมมติให้การเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ จากนั้นจึงพิจารณาสิ่งที่ตามมา หากเกิดความขัดแย้งในตัวเอง (self-contradiction) นั่นก็จะเป็นเหตุผลที่ย้อนกลับไปยังข้อที่สมมติไว้ว่าไม่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น หากการเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ เราจะกล่าวได้ว่าห่านที่จากนี้ไป เราจะไปอยู่ที่อีกหนึ่งร้อยปีให้หลัง นั่นหมายความว่าเวลา ณ จุดหมายปลายทางที่ไปถึง จะแตกต่างไปจากเวลาที่ใช้ในการเดินทาง และย่อมจะเป็นความขัดแย้งในตัวเองอย่างชัดเจนในการบอกว่าเราจะเดินทางข้ามช่วงเวลาหนึ่ง โดยที่ที่ไปถึงนั้นอยู่ ณ จุดของเวลาที่นานไปกว่าช่วงเวลาที่เราใช้ในการเดินทาง

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งนี้ไม่สมเหตุสมผล เนื่องจากเราสามารถเข้าใจได้ว่าช่วงเวลาที่แตกต่างกันเป็นการนับเวลาที่ขึ้นอยู่กับกรอบการอ้างอิงที่ต่างกัน ดังที่ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษแสดงให้เห็นแล้วว่าเวลาในแต่ละกรอบการอ้างอิงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกันเสมอไป เวลาที่นักเดินทางใช้ในการเดินทางข้ามเวลาเป็นเวลาที่วัดจากกรอบการอ้างอิงของนักเดินทางเอง ในขณะที่เวลาที่นักเดินทางก้าวข้ามไปถึงนั้นเป็นเวลาที่ยืนอยู่กับกรอบการอ้างอิงของโลก ดังนั้น จึงไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งในตัวเองที่นักเดินทางจะใช้เวลาที่นับในกรอบการอ้างอิงของตนเพียงห่านาที่เพื่อก้าวข้ามเวลาบนโลกไปร้อยปี

ข้อโต้แย้งทางตรรกะอีกแบบหนึ่งคือปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอดีต (changing the past) บางคนอาจมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนักว่าถ้าการเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอดีต ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง ทั้งนี้เพราะอดีตเป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว จึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เราไม่สามารถกลับไปสู่อดีตในความหมายของการกลับไปอยู่ในยุคสมัยที่ได้ผ่านพ้นไปแล้วได้ เช่น เราไม่สามารถกลับไปสู่อดีตยุคอียิปต์โบราณและช่วยชาวอียิปต์สร้างปิรามิดได้ เพราะปิรามิดเหล่านั้นได้ถูกสร้างขึ้นเรียบร้อยแล้วในขณะที่เราไม่ได้อยู่ที่นั่น การเดินทางข้ามเวลาจะทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเอง กล่าวคือจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอดีตจากเดิมที่ไม่มีเราช่วยสร้างปิรามิด มาเป็นอดีตที่มีเราช่วยสร้างปิรามิด ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ทางตรรกะ นั่นคือ เราอยู่ที่นั่นและเราไม่ได้อยู่ที่นั่น เราได้ช่วยสร้างปิรามิดและเราไม่ได้ช่วยสร้างปิรามิด และนี่จึงทำให้การเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ไม่ได้ (Hospers, 1988: 136)

แน่นอนว่า ความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอดีตข้างต้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเองอย่างชัดเจน แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าการเดินทางข้ามเวลาไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอดีต หากการเดินทางข้ามเวลาเกิดขึ้นจริง นั้นเพียงแต่แสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นนั้นได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลัง เช่น หากเราได้กลับไปในยุคอียิปต์โบราณจริง เราก็ได้อยู่ที่นั่นมาแล้วตั้งแต่ต้น และหากเราได้ช่วยสร้างปิรามิดในตอนที่ได้กลับไป เราก็ได้ช่วยสร้างปิรามิดเหล่านั้นตั้งแต่ที่แรกที่ชาวอียิปต์ได้สร้างขึ้นมา ในกรณีเช่นนี้ การเดินทางข้ามเวลาไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ควรเข้าใจเสียใหม่ว่า การเดินทางข้ามเวลาสามารถมีอิทธิพลต่ออดีต (influencing the past) ซึ่งไม่ได้เป็นความขัดแย้งทางตรรกะแต่อย่างใด (โปรดดู Horwich, 1975 และ Harrison, 1995)

3. ปฏิกิริยาของการเดินทางข้ามเวลา

โดยทั่วไป “ปฏิกิริยา” ในทางปรัชญา เกี่ยวข้องกับการเสนอความคิดหรือข้ออ้างเหตุผลที่สมเหตุสมผล แต่นำมาซึ่งข้อสรุปที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ยอมรับกันอยู่โดยทั่วไป ดังเช่นปฏิกิริยาของซีโนในเรื่องอคลิลิสวิ่งแข่งกับเต่า ที่อ้างเหตุผลว่าถ้าอคลิลิสต่อให้เต่าเริ่มต้นวิ่งนำหน้าไปก่อน ทุกครั้งที่อคลิลิสพยายามวิ่งไปถึงจุดที่เต่าอยู่ เต่าก็จะเคลื่อนที่ไปจากจุดนั้นแล้ว ดังนั้นจึงสรุปว่าอคลิลิสจะไม่มีทางวิ่งไล่ทันเต่าได้ ซึ่งขัดแย้งกับสามัญสำนึกและประสบการณ์ของเรา ในกรณีของการเดินทางข้ามเวลา ปัญหาปฏิกิริยาที่มีผลกระทบกันอย่างกว้างขวางได้เป็น 2 รูปแบบหลัก คือ 1) ปฏิกิริยาคุณปู่ และ 2) ปฏิกิริยาความรู้อ

3.1 ปฏิกิริยาคุณปู่

ชื่อเรียก “ปฏิกิริยาคุณปู่” (Grandfather Paradox) ซึ่งกลายเป็นชื่อที่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดีในชื่อกฎเกี่ยวเกี่ยวกับปัญหาการเดินทางข้ามเวลาทั้งในทางฟิสิกส์และปรัชญา อาจสืบย้อนกลับไปได้ถึงจดหมายฉบับหนึ่งที่ส่งถึงบรรณาธิการของ *Astounding Stories* ในปี 1933 ที่เขียนมาเสนอว่าวิธีที่จะพิสูจน์ว่าการเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ จดหมายดังกล่าวมีเนื้อหาถึงสถานการณ์ที่นักเดินทางข้ามเวลาย้อนเวลากลับไปฆ่าปู่ของตนเองก่อนที่จะให้กำเนิดพ่อของเขา แต่ทั้งนี้ปฏิกิริยาคุณปู่ยังกินความถึงรูปแบบของสถานการณ์อื่นๆ ที่นักเดินทางข้ามเวลาเดินทางย้อนกลับไปในอดีตเพื่อทำบางสิ่งที่จะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับความเป็นจริงที่ได้เกิดขึ้นแล้ว เช่น การฆ่าตัวเองในอดีต การทำลายยานพาหนะที่ใช้ข้ามเวลา เป็นต้น

ความสำเร็จของการกระทำเหล่านี้จะมีผล (effect) ที่ทำให้ผู้ที่เดินทางข้ามเวลาไม่สามารถดำรงอยู่ได้ (ก่อนการเดินทางข้ามเวลา) ซึ่งเป็นกรขัดแย้งกับลำดับของสาเหตุ (cause) ดังแต่ต้น กล่าวคือ นักเดินทางข้ามเวลาจะต้องดำรงอยู่ (ก่อนการเดินทางข้ามเวลา) จึงจะสามารถย้อนเวลากลับไปเพื่อกระทำการการดังกล่าวนั้นได้ ตัวอย่างเช่นถ้านักเดินทางข้ามเวลาย้อนเวลากลับไปฆ่าปู่ได้ เขาก็จะไม่มีอยู่และไม่อาจเดินทางย้อนเวลาได้ ถ้าเขาไม่ได้เดินทางย้อนเวลา ปู่ย่อมไม่ถูกฆ่าและเขาจะเกิดมาเพื่อย้อนเวลากลับไปฆ่าปู่ แต่ถ้าเขาฆ่าปู่ได้ เขาก็จะไม่มีอยู่ และเป็นเช่นนี้ต่อไปไม่รู้จบ

บทความคลาสสิกที่วิเคราะห์และแก้ปัญหาปฏิกิริยาของการเดินทางข้ามเวลาในรูปแบบนี้ คือ “The Paradoxes of Time Travel” ของ ลูอิส (Lewis, 1976) โดยลูอิสชี้ให้เห็นว่าข้อโต้แย้งที่เป็นไปได้ที่จะแสดงว่าการเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ไม่ได้ในทางตรรกะไม่ได้อยู่ที่คำถามที่ว่านักเดินทางข้ามเวลาทำหรือไม่ทำอะไร (ซึ่งนี่เป็นกรณีของข้อโต้แย้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงอดีตที่เราได้พิจารณาไปก่อนหน้านี้) แต่อยู่ที่คำถามที่ว่าเขาสามารถทำอะไรได้บ้าง (Lewis, 1976: 149) กล่าวคือ หากนักเดินทางข้ามเวลาสามารถทำอะไรได้บ้างตามที่เขาส่งการทำได้ในเวลาปกติแล้ว เขาก็น่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงอดีตได้ แม้ว่าในความเป็นจริงเขาจะไม่ได้ทำก็ตาม ลูอิสยกตัวอย่างหลานชายที่เกลียดปู่เป็นพ่อค้าอาวุธซึ่งเสียชีวิตไปตั้งแต่หลานยังเป็นเด็ก ความเป็นไปได้ของการเดินทางข้ามเวลา จะทำให้หลานชายสามารถกลับไปในอดีตเพื่อฆ่าปู่ได้ แม้ว่าในความเป็นจริงเขาจะไม่ได้ฆ่าปู่ก็ตาม แต่การเดินทางข้ามเวลาก็ยังคงทำให้เกิดความขัดแย้งทางตรรกะของการที่ “หลานชายไม่ได้ฆ่าปู่แต่เขาสามารถทำได้” (เมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์โดยปกติที่ใครๆ ก็ยอมทำเช่นนั้นได้) ซึ่งขัดแย้งกับการที่ “หลานชายไม่ได้ฆ่าปู่และเขาไม่สามารถทำได้” (เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้ในทางตรรกะที่จะ

เปลี่ยนแปลงอดีต) (Lewis, 1976: 150)

ลูอิสเสนอทางแก้ปัญหานี้ด้วยการแสดงให้เห็นว่าข้อสรุปทั้งสองข้อนี้สามารถเป็นจริงได้พร้อมกัน เนื่องจากคำว่า "สามารถ" เป็นคำที่มีความหมายคลุมเครือ และทำให้เกิดความได้ทั้งสองนัยดังเช่นข้อสรุปทั้งสองแบบข้างต้น แต่นั่นก็ไม่ได้แสดงว่ามีความขัดแย้งกันในทางตรรกะแต่อย่างใด กล่าวคือ การกล่าวอ้างว่าบางสิ่งสามารถเกิดขึ้นได้ หมายความว่า การเกิดขึ้นของสิ่งนั้นมีความเป็นไปได้ร่วมกันกับ (compossible with) ข้อเท็จจริงบางอย่าง ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านั้นถูกกำหนดจากบริบทแวดล้อม การที่หลานชายสามารถฆ่าปู่ได้นั้น ก็เป็นไปได้ร่วมกันกับข้อเท็จจริงชุดหนึ่ง (ที่พิจารณาจากปัจจัยทั่วไป เช่น การมีโอกาสดูพบกันอีกครั้ง การมีแรงจูงใจ การมีอาวุธและความสามารถเพียงพอที่จะกระทำการนั้น เป็นต้น) ในขณะที่การที่หลานชายไม่สามารถฆ่าปู่ได้ ก็เป็นไปได้ร่วมกันกับข้อเท็จจริงอีกชุดหนึ่งที่ครอบคลุมกว่า นั่นก็คือ ข้อเท็จจริงที่ว่าปู่ของเขาไม่ได้ถูกฆ่าตาย (รวมถึงข้อเท็จจริงที่ว่าปู่ได้ให้กำเนิดพ่อของเขา) ในแง่นี้ หลานชายจึงสามารถและไม่สามารถฆ่าปู่ของเขาได้ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดขอบเขตของข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน เราจำเป็นต้องเลือกขอบเขตของข้อเท็จจริงที่จะใช้พิจารณาในการบอกว่าหลานชายสามารถฆ่าปู่ได้หรือไม่ แต่เราไม่สามารถบอกได้ในคราวเดียวกัน (หรือจากข้อเท็จจริงชุดเดียวกัน) ว่าหลานชายสามารถและไม่สามารถฆ่าปู่ของเขาได้ ด้วยเหตุนี้ การเดินทางข้ามเวลาจึงไม่ได้มีผลที่นำไปสู่ความขัดแย้งทางตรรกะแต่อย่างใด (Lewis, 1976: 150-151)

อย่างไรก็ตาม แม้ข้อเสนอข้างต้นจะแสดงถึงความเป็นไปได้ทางตรรกะของการเดินทางข้ามเวลา แต่ ฮอริวิช (Horwich, 1987) ชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าจะไม่มีความขัดแย้งทางตรรกะใดๆ ก็ตาม แต่เราก็คงมีเหตุผลเชิงประจักษ์ในการที่จะสรุปได้ว่าการเดินทางข้ามเวลาจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง ฮอริวิชให้เหตุผลว่าความพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าของนักเดินทางข้ามเวลาที่จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นปฏิทรรศน์ (เช่นความพยายามของหลานชายที่จะฆ่าปู่ของตนเอง) ก่อให้เกิดชุดของเหตุการณ์ที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่น ความล้มเหลวอย่างต่อเนื่องซ้ำแล้วซ้ำเล่าในรูปของการเปลี่ยนใจอย่างกะทันหัน การยิงพลาดเป้า การลื่นหกล้ม ฯลฯ

ประเด็นสำคัญของฮอริวิชอยู่ที่ว่าเนื่องจากความสำเร็จในการพยายามที่จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นปฏิทรรศน์จะทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเองขึ้น (นั่นคือ นักเดินทางจะทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่) แต่ไม่มีโลกที่เป็นไปได้ใดๆ ที่มีความขัดแย้งในตัวเองได้ ดังนั้น เราจึงรู้ได้ว่าความพยายามเหล่านั้นจะไม่วันทำสำเร็จ แม้ความพยายามเหล่านั้นจะเป็นการกระทำพฤติกรรมต่างๆ ที่ปกติเราสามารถกระทำได้อย่างง่ายดายก็ตาม (เช่น การเหนียวไกวปืนเพื่อฆ่าปู่ของหลานชายในระยะประชิด) แม้โดยทั่วไปความพยายามกระทำการใดๆ อาจล้มเหลวได้ด้วยเหตุผลต่างๆ แต่ความพยายามอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (เช่น ในกรณีที่หลานชายยังคงพยายามฆ่าปู่ของตนเองอย่างไม่ลดละ) จะก่อให้เกิดสถานการณ์ที่เป็นความบังเอิญ (coincidences) มากมายที่มาขัดขวางการกระทำเหล่านั้น และด้วยประสบการณ์เชิงประจักษ์ของเราที่ว่าความบังเอิญมากมายขนาดนั้นไม่น่าจะเป็นไปได้ เราจึงมีเหตุผลที่ดีที่จะเชื่อว่าความล้มเหลวที่ต่อเนื่องเช่นนั้น เป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้อย่างสูง (highly improbable) (Horwich, 1987: 122)

ฮอริวิช เห็นว่าความพยายามที่จะกระทำสิ่งที่เป็นปฏิทรรศน์ของของนักเดินทางข้ามเวลา (เช่น การฆ่าปู่ของตนเอง หรือการฆ่าตัวเองในอดีต) กับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้ความพยายามดังกล่าวล้มเหลวอย่างต่อเนื่องเช่นนั้น ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันในเชิงสาเหตุ เพราะไม่มีเหตุการณ์ใดเป็นสาเหตุ (หรือผล) ของอีกเหตุการณ์หนึ่ง และทั้งสองเหตุการณ์ก็ไม่ได้มีสาเหตุร่วมเดียวกัน (common cause) (Horwich, 1995: 263) ดังนั้น การเกิดขึ้นมาคู่กันของเหตุการณ์สองแบบนี้จึงไม่น่าจะเป็นไปได้อย่างสูง และจากประสบการณ์ของเราต่อความไม่น่าจะเป็นไปได้ของความบังเอิญเช่นนี้ จึงทำให้สามารถอนุมานกลับไปได้ว่าการเดินทางข้ามเวลาซึ่งเป็นสิ่งที่นำมาสู่สถานการณ์ดังกล่าว จึงย่อมเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้อย่างสูงในโลกที่เป็นอยู่ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม สมิธ (Smith, 1997) โต้แย้งข้อเสนอบางส่วนของฮอริวิชไว้ดังนี้ ข้อสรุปที่ว่าการเดินทางข้ามเวลาไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ วางอยู่บนฐานของการที่มีความบังเอิญต่างๆ ที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ (improbable coincidences) ซึ่งไปละเมิดหลักการที่ฮอริวิชเรียกว่า "Principle of V-Correlation" (PVC) โดยหลักการนี้มีอยู่ว่าของเหตุการณ์ใดๆ ก็ตาม จะมีการเชื่อมโยงกันด้วยการเป็นสาเหตุโดยตรงต่อกัน หรือไม่เช่นนั้นก็มีสาเหตุร่วมเดียวกัน เราไม่เคยสังเกตเห็นของเหตุการณ์ที่จะเชื่อมโยงกันด้วยเหตุการณ์ที่ตามมาภายหลัง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการรับหลักการดังกล่าวทำให้ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะมีเหตุการณ์ใดๆ เชื่อมโยงกันด้วยผลร่วมอันเดียวกัน (common effect) ในกรณีตัวอย่างเรื่องปฏิทรรศน์คุณปู่ การพยายามฆ่าปู่ของตนเองกับสถานการณ์ที่เป็นความบังเอิญต่างๆ ที่เป็นตัวมาขัดขวางการกระทำนั้น (เช่น การที่ปืนขัดข้องกะทันหัน การยิงผิดเป้า การลื่นหกล้ม ฯลฯ) ดูเหมือนจะถูกเชื่อมโยงกันด้วยผลร่วมที่ตามมาที่หลังอันเดียวกัน นั่นคือ ความมีอยู่ของนักเดินทางข้ามเวลาภายหลังจากนี้ ซึ่งถือเป็นการละเมิดหลักการ PVC ดังกล่าว อันทำให้ฮอริวิชเห็นว่าการเดินทางข้ามเวลาเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้

แต่สมิธแย้งว่าหลักการ PVC เป็นหลักการที่พูดถึงสิ่งที่เคยมีการสังเกตการณ์มาแล้วเท่านั้น การเกิดขึ้นของการเดินทางข้ามเวลาอาจก่อให้เกิดความบังเอิญที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่การไม่มีควมบังเอิญดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบันไม่ได้ช่วยยืนยันอะไรเกี่ยวกับโอกาสที่จะไม่มีการเกิดขึ้นของการเดินทางข้ามเวลาในภายภาคหน้า นอกจากนี้ สมิธยังเห็นว่าข้อโต้แย้งจากความบังเอิญที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เป็นเหตุผลที่มีข้อบกพร่องตั้งแต่ต้น เพราะในการที่จะทำให้เกิดผลที่เป็นความบังเอิญที่ไม่น่าจะเป็นได้อย่างสูงออกมานั้น จะต้องมีการนำเข้ามาความบังเอิญที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ในปริมาณที่สูงมากด้วยเช่นกัน นักเดินทางข้ามเวลาจะต้องมีชุดของความเชื่อที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่น เชื่อว่าสามารถเปลี่ยนแปลงอดีตได้ เชื่อว่าถ้าฆ่าปู่สำเร็จแล้วปู่จะสามารถฟื้นคืนชีพได้ หรือจำไม่ได้ว่าคนที่พบนั้นคือปู่ของตนเอง ฯลฯ อย่างไรก็ตาม เราอาจมีข้อสงสัยต่อข้อโต้แย้งของสมิธได้ว่า 1) นักเดินทางข้ามเวลาทุกคนที่ต้องการก่อให้เกิดผลที่เป็นปฏิทรรศน์ ต้องมีความเชื่อที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เช่นนั้นจริงหรือ 2) แม้จะยอมรับว่าต้องมีการนำบางสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เข้ามาก่อนเพื่อที่จะนำไปสู่ผลที่เป็นความบังเอิญที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่จำเป็นอย่างยิ่งหรือไม่ที่ความไม่น่าจะเป็นไปได้ในส่วนแรกต้องมีปริมาณมากเท่ากับความไม่น่าจะเป็นไปได้ในส่วนหลัง (Richmond, 2003: 301)

3.2 ปฏิทรรศน์ความรู้

ปฏิทรรศน์ของการเดินทางข้ามเวลาในรูปแบบที่สอง ซึ่งบางคนอาจเรียกชื่อตามตัวอย่างที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาว่า "ปฏิทรรศน์ความรู้" (knowledge paradox) เป็นสถานการณ์ที่การเดินทางข้ามเวลาก่อให้เกิดมีบางสิ่งขึ้นมาโดยไม่มีสาเหตุหรือไม่อาจอธิบายที่มาได้ ตัวอย่างเช่น หากการเดินทางข้ามเวลาเป็นไปได้ นักเดินทางข้ามเวลาจะสามารถกลับไปในอดีตและให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการสร้างยานเวลา (time machine) กับตัวเองในอดีต ในกรณีเช่นนี้ ความรู้ดังกล่าวไม่ได้มาจากนักเดินทางข้ามเวลา เพราะเขาเพียงแต่จดจำความรู้ที่ตนได้จากอดีตที่ผ่านมา และตัวเขาในอดีตก็ได้รับความรู้ที่ตนมาจากการพูดคุยกับนักเดินทางข้ามเวลาซึ่งเป็นตัวเขาเองในอนาคต เราจึงไม่อาจอธิบายได้ว่าความรู้ที่ว่านี้มีต้นกำเนิดมาได้อย่างไร หรือใคร

เป็นคนแรกที่ได้คิดขึ้น เพราะหากไม่มีผู้คิดค้นขึ้นมา ก็ไม่น่าจะเกิดการเดินทางข้ามเวลาได้ตั้งแต่ต้น

นอกจากนี้ รูปแบบของปฏิทรรศน์ความรู้ ยังครอบคลุมถึงกรณีของสถานการณ์ที่การเดินทางข้ามเวลาก่อให้เกิดบางสิ่งขึ้นมา ในลักษณะที่ไม่ได้มีสาเหตุมาจากสิ่งอื่นนอกเหนือจากตัวมันเอง เช่น การที่นักเดินทางข้ามเวลาได้พบยานเวลาโดยบังเอิญ และใช้ยานเวลานั้นในเวลาต่อมาเพื่อย้อนกลับเอาไปทิ้งไว้ให้ตัวเองในอดีต ซึ่งนั่นทำใหยานเวลาดังกล่าวไม่ได้ถูกสร้างขึ้น ณ ช่วงเวลาใดๆ เลย การเกิดมีขึ้นของยานเวลาเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวมันเองอย่างสิ้นเชิง ในเรื่องสั้น *All You Zombie* ของ โรเบิร์ต ไฮน์ไลน์ (Robert Heinlein) ได้เขียนถึงกรณีที่เกิดขึ้นนี้ หากแต่เปลี่ยนจากวัตถุกายภาพเป็นมนุษย์แทน โดยตัวเอกของเรื่องได้เดินทางย้อนเวลากลับไปกลับมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน จนในท้ายที่สุดค้นพบว่าตนเองเป็นทั้งพ่อและแม่ผู้ให้กำเนิดตนเองตั้งแต่ต้น (โปรดดู Harrison, 1979; Levin, 1980 และ Godfrey-Smith, 1980)

เราอาจกล่าวโดยรวมได้ว่า ปฏิทรรศน์ความรู้ในการเดินทางข้ามเวลาเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการวนกลับมาเป็นสาเหตุของตัวเอง (causal loop) โดยไม่อาจอธิบายที่มาที่ไปหรือจุดเริ่มต้นได้ แม้ว่าจากตัวอย่างต่างๆ ข้างต้นจะนำมาซึ่งผลที่ไม่น่าเชื่อว่าเกิดขึ้นได้ แต่นั่นก็ไม่ได้แสดงถึงความเป็นไปไม่ได้ทางตรรกะของการเดินทางข้ามเวลา เพราะไม่มีกรณีใดเลยที่เป็นความขัดแย้งในตัวเอง ลูอิสเองก็เห็นว่าการวนกลับเชิงสาเหตุดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่แปลก แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ เพราะความแปลกที่ว่านี้ก็ไม่ได้มีความแตกต่างไปมากนักจากสิ่งซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ที่เราคุ้นเคยกัน เช่น พระเจ้า มีกบฏ การมีอดีตที่ไม่สิ้นสุดของจักรวาล ที่ล้วนเป็นสิ่งซึ่งไม่มีสาเหตุและไม่อาจอธิบายได้ หากเรายอมรับว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไปได้ การวนกลับเชิงสาเหตุที่อธิบายไม่ได้ของการเดินทางข้ามเวลาก็คงเป็นสิ่งซึ่งไม่ยากเกินไปที่จะยอมรับได้เช่นกัน (Lewis, 1976: 149)

ข้อโต้แย้ง ณ จุดนี้ อาจพิจารณาจากความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องการเป็นสาเหตุ (causation) ดังที่เมลเลอร์ (Mellor, 1998) เห็นว่าการเดินทางข้ามเวลาเกี่ยวพันกับเรื่องการเป็นสาเหตุแบบย้อนกลับ (backward causation) ซึ่งทำให้เกิดการวนกลับเชิงสาเหตุอย่างจำเป็น ข้อเสนอนี้สำคัญของเมลเลอร์คือ สาเหตุ (cause) คือเหตุการณ์ที่เพิ่มความน่าจะเป็นของการเกิดผล (effect) แต่ในการวนกลับเชิงสาเหตุนั้น ทุกเหตุการณ์จะกลายเป็นหนึ่งในสาเหตุของตัวมันเอง และเนื่องจากผล (effect) ไม่อาจเพิ่มความน่าจะเป็นให้กับการเกิดขึ้นของสาเหตุได้ เหตุการณ์ใดๆ ในการการวนกลับเชิงสาเหตุจึงไม่อาจเพิ่มความน่าจะเป็นให้กับการเกิดขึ้นของเหตุการณ์นั้นๆ (ซึ่งเป็นสาเหตุของตัวเอง) ได้ การวนกลับเชิงสาเหตุจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ การเดินทางข้ามเวลาจึงเป็นไปได้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การเป็นสาเหตุยังเป็นมโนทัศน์ที่ถกเถียงกันอยู่ในทางปรัชญา และคงไม่อาจหาข้อสรุปได้โดยง่าย การใช้แนววิเคราะห์การเป็นสาเหตุในแบบข้างต้นเพื่อปฏิเสธความเป็นไปได้ของการเดินทางข้ามเวลาจึงไม่อาจถือเป็นข้อยุติได้เช่นกัน

4. การเดินทางข้ามเวลากับแนวคิดจักรวาลคู่ขนาน

นอกจากแนวทางการแก้ปัญหาปฏิทรรศน์ที่ได้อภิปรายไปข้างต้นแล้ว ยังมีข้อเสนอถึงทางออกของปฏิทรรศน์ด้วยการตีความมโนทัศน์เรื่องการเดินทางข้ามเวลาในความหมายใหม่ ในบทความ "The Quantum Physics of Time Travel" ดอยท์ซ์และล็อกวูด (Deutsch and Lockwood, 1994) ได้เสนอรูปแบบของการเดินทางข้ามเวลาบนพื้นฐานของการมีจักรวาลที่เป็นไปได้อื่นๆ โดยอาศัยการตีความหลายจักรวาลของกลศาสตร์ควอนตัม (many-universe interpretation of quantum mechanics) ที่เสนอขึ้นโดย Hugh Everett III ในปี ค.ศ.1957 เพื่อเป็นทางออกของปฏิทรรศน์ต่างๆ ของการเดินทางข้ามเวลา ตามความคิดนี้ นักเดินทางข้ามเวลาไม่ได้เดินทางกลับไปสู่อดีตของโลกที่ผ่านมาในจักรวาลของเขา แต่เป็นโลกในจักรวาลอื่นที่เป็นไปได้ ซึ่งมีอยู่คู่ขนานกันไปกับจักรวาลของนักเดินทาง ดังนั้น หากนักเดินทางข้ามเวลาพยายามฆ่าปู่ของตัวเอง (หรือถ้าจะให้ถูกแล้ว ควรบอกว่าเป็นปู่ของคนที่จะได้เติบโตขึ้นมาเป็นเหมือนเขาในจักรวาลนั้น หากว่าปู่คนนั้นไม่ได้ถูกฆ่าเสียก่อน) เขาย่อมจะสามารถทำได้โดยไม่เกิดความขัดแย้งในตัวเอง เพราะหากว่านักเดินทางทำได้สำเร็จ นั่นก็เพียงแต่ทำให้จักรวาลนั้นจะไม่มีคนเหมือนเขาเกิดขึ้นมาได้เท่านั้น ในกรณีของปฏิทรรศน์ความรู้ นักเดินทางข้ามเวลาก็เพียงแต่ทำให้เกิดมีสิ่งของหรือความรู้ใหม่ที่ไมสามารถอธิบายความมีอยู่ของสิ่งนั้นได้จากจักรวาลที่เขาเดินทางไปถึงเท่านั้น แต่การสร้างสรรคก็ยังคงมีอยู่จริงและสามารถอธิบายได้จากจักรวาลที่นักเดินทางได้เดินทางจากมา

แต่ปัญหาหนึ่งของข้อเสนอนี้คือหากนักเดินทางข้ามเวลา ยังคงสามารถเดินทางกลับไปยังมาระหว่างจักรวาลต่างๆ และไปยังช่วงเวลาต่างๆ ในแต่ละจักรวาลนั้นๆ ได้ ปัญหาในรูปแบบปฏิทรรศน์คุณปู่และปฏิทรรศน์ความรู้ ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม ตัวอย่างเช่น นักเดินทางข้ามเวลาเดินทางจากจักรวาล A ไปยังปี ค.ศ. 1900 ของจักรวาล B เพื่อไปฆ่าปู่ของบุคคลที่จะเกิดขึ้นมาเป็นตัวเขาในจักรวาลนั้น แต่นักเดินทางข้ามเวลาเคยเดินทางไปยังช่วงเวลาหลังจาก ค.ศ.1900 ของจักรวาล B มาแล้วและรู้ว่าตัวเขาในจักรวาล B นั้นมีชีวิตอยู่ ซึ่งนี่ก็เลยย้อนกลับไปที่ปัญหาที่เริ่มถกเถียงมาจากข้อเสนอของลูอิสอีกครั้ง ในแง่นี้ การที่เราจะใช้แนวคิดการมีจักรวาลคู่ขนาน เพื่อแก้ (หรือเลี่ยงปัญหา) ปฏิทรรศน์ต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์นั้น เราอาจต้องยอมรับว่าการเดินทางข้ามเวลาตามแนวคิดนี้ได้ *สร้าง* จักรวาลคู่ขนานขึ้นมาใหม่เสมอ และจึงมีจักรวาลต่างๆ มากมายพอกับที่การเดินทางข้ามเวลาได้เกิดขึ้น และนักเดินทางข้ามเวลาไม่อาจย้อนกลับไปที่จักรวาลเดิมที่มีอยู่ก่อนหน้าได้ อันทำให้ไม่สามารถถกผลที่เป็นปฏิทรรศน์ใดๆ ได้ แต่การเดินทางข้ามจักรวาลเช่นนี้จะไม่ใช่การเดินทางข้ามเวลาในความหมายที่เราเข้าใจหรือต้องการให้เป็น เนื่องจากจุดหมายปลายทางที่ไปถึงไม่ใช่ช่วงเวลาที่เป็นอนาคตหรืออดีตที่มีความต่อเนื่องในเชิงสาเหตุกับช่วงเวลาปัจจุบันที่เป็นจุดเริ่มต้นของการออกเดินทาง (โปรดดู Abbruzzese, 2001)

อย่างไรก็ตาม ดอยท์ซ์และล็อกวูด เห็นว่าประเด็นถกเถียงเกี่ยวกับการให้คำนิยามที่แน่นอนของการเดินทางข้ามเวลาอาจไม่มีนัยสำคัญมากนัก เนื่องจากสิ่งที่ควรพิจารณาเป็นลำดับแรกน่าจะเป็นที่ตัวความจริงของข้อเสนอที่มาจากทฤษฎีมากกว่า เพราะหากว่าภาพของจักรวาลที่หลากหลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตรงกับความเป็นจริงแล้ว นั้นย่อมแสดงว่าข้อโต้แย้งที่ผ่านมาของเรื่องการเดินทางข้ามเวลาล้วนวางอยู่บนรูปแบบของความเป็นจริงทางกายภาพที่ไม่ถูกต้อง (Deutsch and Lockwood, 1994: 56) กล่าวคือ หากรูปแบบการเดินทางข้ามเวลาบนฐานของการมีจักรวาลคู่ขนานที่อาศัยการตีความของกลศาสตร์ควอนตัม สามารถพิสูจน์ได้ว่าถูกต้องตรงกับความเป็นจริง (reality) ของโลกกายภาพที่เป็นอยู่ นั่นก็น่าจะเป็นประเด็นทางความหมาย (semantic issue) คือ เราต้องตัดสินใจว่าเราจะให้นิยามกับคำว่า "จักรวาล" "เวลา" "การเป็นสาเหตุ" "การเดินทางข้ามเวลา" ฯลฯ เปลี่ยนไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร

พรเทพ สหชัยรุ่งเรือง (ผู้เรียบเรียง)

เอกสารอ้างอิง

- Abbruzzese, John. 2001. On Using the Multiverse to Avoid the Paradoxes of Time Travel. *Analysis* 61: 36-38.
- Davies, Paul. 2001. *How to Build a Time Machine*. London: Allen Lane, The Penguin Press.
- Deutsch, David and Michael Lockwood. 1994. The Quantum Physics of Time Travel. *Scientific American* 270: 50-56.
- Gödel, Kurt. 1949. A Remark about the Relationship between Relativity Theory and Idealistic Philosophy. In Paul Arthur Schilpp, ed. *Albert Einstein: Philosopher-Scientist*, pp. 557-562. La Salle, IL: Open Court.
- Godfrey-Smith, William. 1980. Travelling in Time. *Analysis* 40: 72-73.
- Gott, J. Richard. 2002. *Time Travel in Einstein's Universe: The Physical Possibilities of Travel Through Time*. London: Phoenix.
- Harrison, Jonathan. 1979. Analysis 'Problem' No. 18. *Analysis* 39: 65-66.
- -----, 1995. Dr Who and the Philosophers, or Time Travel for Beginners. In *Essays on Metaphysics and the Theory of Knowledge: Volume I*, pp. 342-365. Aldershot: Avebury.
- Horwich, Paul. 1975. On Some Alleged Paradoxes of Time Travel. *The Journal of Philosophy* 72: 432-444.
- -----, 1987. *Asymmetries in Time*. Cambridge, MA: The M.I.T. Press.
- -----, 1995. Closed Causal Chains. In Steven F. Savitt, ed. *Time's Arrows Today: Recent Physical and Philosophical Work on the Direction of Time*, pp. 259-267. Cambridge: Cambridge University Press.
- -----, 1998. Time Travel. *Routledge Encyclopedia of Philosophy* 9: 417-419.
- Hoppers, John. 1988. *An introduction to Philosophical Analysis*. Third edition. Englewood, New Jersey: Prentice Hall.
- Levin, Margarita R. 1980. Swords' Points. *Analysis* 40: 69-70.
- Lewis, David. 1976. The Paradoxes of Time Travel. *American Philosophical Quarterly* 13: 145-152.
- Mellor, D. H. 1998. *Real Time II*. London: Routledge.
- Richmond, Alasdair. 2003. Recent Work on Time Travel. *Philosophical Books* 44: 297-309.
- Smith, Nicholas J. J. 1997. Bananas Enough for Time Travel. *British Journal for Philosophy of Science* 48: 363-389.
- Smith, Quentin and L. Nathan Oaklander. 1995. *An Introduction to Metaphysics*. London: Routledge.

เอกสารค้นคว้าเพิ่มเติม

- Arntzenius, Frank and Tim Maudlin. 2005. Time Travel and Modern Physics. In Edward N. Zalta (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
URL=<<http://plato.stanford.edu/archives/sum2005/entries/time-travel-phys/>>. (พิจารณาข้อจำกัด (constraint) ในการเดินทางข้ามเวลาที่เป็นต้องมึเพื่อป้องกันการเกิดขึ้นของปฏิทรรศน์จากแง่มุมของฟิสิกส์สมัยใหม่)
- Earman, John. 1995. Recent Work on Time Travel. In Steven F. Savitt, ed. *Time's Arrows Today: Recent Physical and Philosophical Work on the Direction of Time*, pp. 268-310. Cambridge: Cambridge University Press. (อภิปรายข้อถกเถียงต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นไปได้ทางฟิสิกส์ของการเดินทางข้ามเวลา)
- Gödel, Kurt. 1949. An Example of a New Type of Cosmological Solution to Einstein's Field Equations of Gravitation. *Reviews of Modern Physics* 21: 447-450. (เสนอการแก้สมการ field equation ของทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป ที่แสดงถึงกาลอวกาศที่มี closed time-like curve สำหรับการเดินทางข้ามเวลา)
- Hawking, Stephen. 1992. Chronology Protection Conjecture. *Physical Review D* 46: 603-611. (เสนอว่ากฎทางฟิสิกส์จะป้องกันการเกิดขึ้นของ closed time-like curve)
- Nahin, Paul J. 1999. *Time Machines: Time Travel in Physics, Metaphysics, and Science Fiction*. Second edition. New York: Springer-Verlag. (รวบรวมข้อถกเถียงและเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการเดินทางข้ามเวลา ทั้งจากงานทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ ฟิสิกส์ รวมถึงจากนิยายวิทยาศาสตร์ ไว้อย่างครบถ้วน)

คำที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นสาเหตุ
Causality

หน้าแรก | เกี่ยวกับเรา | เชื่อมโยง | ติดต่อเรา